

Nij Frisia

Tydskrift foar Fryske Striid en Skriftekennisse

JIERGONG LXVI, nûmer 1

maart 2017

ISSN 2352-8958

Boarkum
is ek Fryslân ...

Old Woman Reading fan
Wybrand Hendriks, makke
yn 1800 en te besjen yn it
Teylers Museum te Haarlím.

DE LAPEKOER FAN GABE SKROAR

Yllustraasje fan Ids Wiersma
by in wurdse foarôf yn de
Rimen & Teltsjes, foar 't earst
publisearre yn 1918.

Beppe sneupt yn 'e lapekoer fan Gabe

Wie Old Woman Reading in ynspiraasjeboarne foar Ids Wiersma syn Beppe?

Yllustraasje yn Rimen & Teltsjes docht tinken oan âld skilderij fan Wybrand Hendriks

Ed Knotter

Ut 'e lapekoer fan Gabe Skroar

De *Rimen & Teltsjes*, in bûnt ferskaat fan fersen en ferhalen, skreaun troch de bruorren Halbertsma, is in kostlik boek. In dokumint fan komsa, dêr't lju mei niget oan literatuer en histoarje ek yn ús tiid noch jimmer mei nocht yn lêze sille. It taalgebrûk, 19de-iuwske Frysk, is nijsgjirrich, ferâldere, mar o sa byldzjend en de yllustraasjes, sfearfolle tekenings fan Ids Wiersma, dogge der harres ta.

Eltsenien yn Fryslân sil de ûntjouwing fan it boek sa rûchwei witte, dy't begûn mei in ienfâldige útjefte yn 1822. It gie dêryn folslein om de figuer fan Gabe Skroar, mar sûnt 1839 ferskûlen de skriuwers, Joast en Eeltsje Halbertsma, har net langer efter dat optochte personaazje mei niget oan rymjen. Sûnt is it wurk hieltiten útwreide en by de útjefte fan 1918 binne de yllustraasjes fan Ids Wiersma opnommen.

Beppe sneupt yn de lapekoer

De earste tekening yn it boek – myn eksimplaar is de tsiende printinge fan 1993 – toant in frou op jierren dy't fier foaroer bûgd briefkes út in koer besjocht. It ûnderskrift ferdútst ús: *Beppe sneupt yn 'e lapekoer fan Gabe*. Yn it 'wurdsje foarôf' wurdt ferteld dat Gabe jong stoarn is en dat beppe nei syn dea yn de lapekoer ûnder de skroarsbank de sankjes en rymkes fûn hat dy't dan folgje. Dat is yn de tekening treflik yn byld brocht: de wurkromte fan de skroar mei op de lege tafel syn ark, mar ek de bibel, en de âlde frou dy't op 'e knibbels sit om, suver mei begearn, de briefkes lêst dy't út 'e koer foar 't ljocht komme.

Ids Wiersma (1878-1965)

Yn 1878 wurdt Ids Wiersma berne yn in ienfâldige húshâlding yn Brantgum. Yn 't earstoan is der gjin jild foar de jonge, mei in grut talint foar tekenjen, om fierder te learen. Mar op syn tweintichste rekket er dochs nei de tekenakademy yn De Haach, dêr't er him fierder yn tekenjen en skilderjen ûntjout. Hy komt letter werom yn Fryslân en bout in ryk oeuvre op, besteande út lânskippen en portretten. Om't er befreone is mei útjouwer R. van der Velde, kriget er yn 1916 de opdracht om yllustraasjes te meitsjen foar in nije útjefte fan de *Rimen & Teltsjes*. Om him goed te dokumintearjen, reizget er it lân troch om gaadlike plakjes en dingen fêst te lizzen, passend by de wrâld fan de Halbertsma's.

Wybrand Hendriks (1744-1831)

De Hollânske keunstskilder Wybrand Hendriks, berne yn Amsterdam en ferstoarn yn Haarlim, is benammen bekend fan syn portretten. Hy is in man fan kwizekwânsje en mei gâns learlingen. Fan 1785 ôf is er tafersjochhâlder fan de *Keunstsamling* en gasthear yn it *Teylers Museum* te Haarlim. Yn ien fan de skilderijsealen fan dat nijsgjirrige museum hinget fan Hendriks it skilderij *Old Woman Reading* (1800). In âlde frou sit oan in tafel te lêzen yn in boek, like fier foaroerbûgd as beppe.

De froulju op jierren yn de wurken fan Wiersma en Hendriks hawwe in soad fan inoar. De hiele sfear en it dekkor binne yn beide foarstellings wakker itselde.

Ferskillen en oerienkomsten

Wylst Hendriks syn âlde frou oan in tafel sit, moat beppe op 'e knibbels om de briefkes út 'e koer te heljen, mar de hâlding fan beide froulju is suver gelyk. Sels it antlit mei bril en de klean lykje opinoar. De skou (it stookplak) by de ien is in kast (kleankast) by de oar, mar dat is grif in mei sin makke oanpassing. De âlde frou fan Hendriks hat har breidzjen op 'e tafel te lizzen, wylst op 'e tafel fan de skroar, dy't hiel leech is om't er der ûnder it wurk net oan, mar op sit, in winkelheak, in doaske mei jern en in skjirre te sjen binne. Oan it lewant hinget by Hendriks in fioele en by Wiersma in spjeldekessen en dan fansels it skilderij oan it lewant: Wiersma hat dêr it portret fan

Kolofon

Wy binne wiis mei jo kopij. Dat kinne bydragen wêze op it mêd fan Fryske striid, Fryske literatuer, Fryske skiednis, Frysk ûnderwiis, fersen en ferhalen. Foar it folgjende nûmer moat dy ynstjoerd wurde foar 1 maaie 2017.

Samler: foar kopij op papier, drs. Piter Dykstra, Balthasar Bekkerstrjitte 7, 9123 JV MITSELWIER; digitale kopij: piter@dykstra.frl

Fêste meiwurkers

drs. Piter Dykstra, drs. Sytze T. Hiemstra, Ed Knotter en dr. Bertus Jans Postma.
Korreksje: S.T. Hiemstra en E. Knotter.
Opmeitsjen en technyske fersoarging: P. Dykstra.

Meiwurkers oan dit nûmer

yng. Wytze de Boer, drs. Piter Dykstra, Martinus Jellema, drs. Sytze T. Hiemstra, Ed Knotter, dr. Bertus Jans Postma, Aant Jelle Soepboer.

Postadres

Jongfryske Mienskip,
Postbus 123,
8440 AS IT HEARRENFEAN

Webstek

www.jongfryskemienskip.frl

E-postadres

jongfryskemienskip@gmail.com

Bankrekken

NL92 INGB 0001 0695 35
op namme fan:
Jongfryske Mienskip, IT HEARRENFEAN

Fan de redaksje

Nei it ferstjerren fan Gerben Abma hawwe wy noch net in nije haadsamler fûn. Wy (Sytze T. Hiemstra, Ed Knotter en Piter Dykstra) folje trijerisom salang it iepen fallen plak. Der is ferlet fan dichters/skriuwers, want wy moatte it no ek sûnder Rommert Tjeerdsma dwaan, dat ús literêre poat is slim ferswakke. En sûnder poëzij en proaza wurdt it foar de striders ek in drege toer om oerein te bliuwen.

Fan dit nûmer is it omslach wijd oan ús besite oan Boarkum yn 'e mande mei ús folksgenoaten fan oer de grins dy't de politike partij 'Die Friesen' fertsjintwurdigen. Wy hawwe der ek in ferslach fan yn it Sealtersk.

Dat hat my derta oantrune om foar it iepeningsgedicht in fers oer in oar eilân op te nimmen: *De See* fan Lammert Wiersma. Dat it gedicht troch de tiid hinne ferskood is fan de foarside nei side fiif seit neat oer ús ferhâlding ta poëzij. It hat allinne in praktyske reden: no't wy it foarblêd yn kleur hawwe, moatte dêr ús kleure ôfbyldings hinne. En in gedicht kin dersûnder. Dat is net it gefal mei it skilderij *The Old Woman Reading* dat troch Ed Knotter ferlike wurdt mei *Beppe sneupt yn de Lapekoer* fan Ids Wiersma en dat dêrom op side 2 bedarre is.

Wy betankje Wytze de Boer foar it lange wachtsjen ear't er syn artikel yn print sjen kin. Wytze de Boer skriuwt oer syn byld fan de wrâld út Súd-Afrika wei.

Dat men de Fryske striid hjoed-de-dei ek noch letterlik fiere kin, wurdt ferdúdlike troch Aant Jelle Soepboer. Hy skriuwt oer de súksessen fan it Fryske tiim fan 'full-contact'-fjochters. Op 19 en 20 augustus kinne wy tsjûge wêze fan harren keunsten op it *Imaginarium Festifal* yn Gytsjerk. Wy kinne ek yn ús bûsboekje 10 juny frijhâlde foar in ludike aksje yn *Froanen* (Sint Pancras) yn West-Fryslân, dêr't wy de skriklike slach fan 1297 betinke sille.

Fan Martinus Jellema in nijsgjirrige fyzje op de oarsprong fan it Hollânsk. Wy hawwe it twadde part fan *De Fryske Rie en de trije Fryslannen* fan Sytze Hiemstra op 'en nij opnommen fanwegen de flaters yn it twadde nûmer fan ferline jier.

Hokfoar kommentaar oft der komme kin, as men in opmerking makket oer de taal fan in rouadvertinsje, dêr kinne Sytze Hiemstra en Bertus Postma oer meiprateren dat dogge hja ek. Der is wer in taast dien yn de kolleksje publisearre en wegere ynstjoerde stikken fan Bertus Postma en wy hawwe der ek in pear fan my by dien, foar it gefal dat jo se mist hawwe om't jo it oare deiblêd lêze.

Mei tank oan de *Ljouwerter Krante* is oernommen in 'Te Gast' fan Tom Dykstra oer trijetalich ûnderwiis.

In soad lêsnocht tawinske.

Piter Dykstra

Gysbert Japicx yn tekene, sa't Joast en Eeltsje it grif graach sjoen hienen. Dat is fansels it fakmanskip fan de yllustrator: fisuele eleminten yn byld bringe dy't yn de tekst in rol spylje.

Tafal of net?

Soe de bibel op 'e wurktafel fan Gabe Skroar tafallich net itselde boeke wêze kinne as dêr't de âlde frou fan Hendriks yn sit te lêzen? De fraach komt no automatysk op: hat Ids Wiersma by it meitsjen fan de tekening *Beppe sneupt yn de lapekoer fan Gabe* gebrûk makke fan Wybrand Hendriks syn *Old Woman Reading*? Wiersma hat Hendriks net persoanlik kennen, mar om't er in klassike tekenoplieding hân hat, mei men hast wol oannimme dat it wurk fan Hendriks him wol bekend wie. It is dus goed mooglik dat it skilderij fan de âlde lêzende frou him by it tekenjen fan beppe op de ien of oare wize 'holpen' hat.

De See

*Wat biste tach freeuwnlik as it sonjiet dy kúestre,
hò fleurich dyn teunen, as it kueljen dy aait.
Saft rolleste fierder, sò kalm en sò rastich,
sò fredich dyn gongen, sò effen dyn paid.*

*Wat biste tach wúest as de starm dy jôge,
dan heer ik dyn basstim, dyn brommen sò fier.
Dan slachste de búel tat splinters en grúzen,
en biste eeuwentimber, in wyld bryskend dier.*

*Wy kinne dyn kúeren, wy wette dyn driften,
ne biste ieuwrstúer, dan wier mak en gedwee.
Al gieste te keer soms, wy binne aunstich,
wy binn' by dy opgreud, wy ben fan de see!*

Lammert Wiersma (1881 - 1980)

In moai fers dat it wêzen fan de Skiermûntseagersk besjont. Ik haw it fûn op in plakkaat fan in kaart fan de Noardsee boppe Skiermûntseach, dêr't de plakken fan skipswrakken op oanjûn binne. It gedicht is ek de tekst fan in liet fan it Skiermûntseager shantykoar.

It Skiermûntseagersk fyn ik faaks wol it moaiste Frysk. As ik it hear, krij ik itselde gefoel as bygelyks by sjen fan it stêdhûs fan Boalsert: dit pakt my by de siel; dit is fantastysk moai; dit is âld, ús âldfaars erf ...

P.D.

By de foarside

It hichtepunt fan de besite fan de JFM en *Die Friesen*, de susterpartij fan de FNP yn Niedersachsen, op 29 oktober 2016 oan Boarkum wie it pleatsen fan in pompeblêd oan de iennichste grinspeal dy't op it eilân stiet.

Jungfräiske Meenskup un Do Fräisen ap Borkum

Sowät 35 Moansken fon ju Jungfräisken Meenskup (JFM) un ju Patäi Do Fräisen wieren ap n 29. Oktober ap dät Ailound Borkum. In do fergene Jiertjaande roate dät Diskussionen twiske do niederloundske un düütske Behörden uur ju Seegränse an ju Wäästsiede fon Borkum, man twiske do fräiske Lounde sunt Gränsen unsin! Siet ungefeer two Jiertjaande sunt do Fräisen een anärkoande Minnerhaid in Düütsklound un do Niederlounde. Do Fräisen hääbe een loange meenskuppelke Historie, ju fuul aller is as ju Geskichte fon do niederloundske un düütske Natioonalstoate. Do modärne Fräisen ut Wääst- un Aast-Fräislound wülen wiesje, dät et disse Ferbunenhaid dälich noch altied rakt.

Fon Oamde kemen uur 15 Moansken mäd ju Färe ätter dät Ailound, uut dän Oamshoawen kemen uk moor as 15 Ljude ätter Borkum wai. Do bee Gruppen träfden sik an dän Boanhoaf fon dät Täärp Borkum, un genen deerätter tou dän Strand. Deer wuden do Deelniemere hatelk wäilkumen heten un informiert uur ju Aktion an dän Gränsposten. Dissen Posten wude fon do Deelniemere fersierd mäd een Skild "Wolkom yn Fryslân" (Wäilkumen in Fräislound), die fon do wääst-fräiske Deelniemere meebroacht wude. Bie dän Posten wuden do Deelniemere fon dän JFM-Foarsittende eerst touboald ap Skiermönkogor Fräisk, dan wude dät Skild an dän Posten fäästmoaked. Do Deelniemere moakeden deerätter een Gruppenbielde mäd dän näien fersierden Posten.

Ätter ju Aktion kuden do Deelniemere dät Ailound un hiere Bewonere kennenleere. Dät roate meenskuppelk leten. Die Fjuurtouden wude fon oankelde Ljude bestiegen. An't Strand kuden do Deelniemere ätterdäm noch wät drinke un mädnunner bale. Uum fieuw Uure geen die Toach fon't Täärp wierume ätter dän Fäärhoawen. Oankelde Ljuden bleeuwen oaber ap't Ailound um deer tou släipen un dät Ailound tou genäiten.

In do Medien wude uk uur disse Aktion skrieuwen. Ap ju Webside "It Nijs" (Dät Näis) un in ju "Ljouwerter krante" (Ljouwerter Saitenge) wude uur ju Aktion begjuchtet, man uk ap Internät geen dät loos. Ap Facebook un ap Vimeo wude aan Film fon dän Fräisken Dai ap Borkum hoochleden, un die wude moor as 2.000 Moal bekieked. Ju Organisation waas uk wuddelk toufree mäd dissen Dai.

It boppesteande stikje yn it Sealtersk is yn it Westerlauwersk Frysk ek ferslach fan dien yn it (digitale) *It Nijs*, op 31 oktober 2016.

LEEWARDER COURANT

31 oktober 2016, pag. 22

BORKUM

Duitse grenspaal met Fries tintje

De symbolische grenspaal op het Duitse eiland Borkum is zaterdag voorzien van een pompeblêd-bord met de tekst 'Wolkom yn Fryslân'. Het was een ludieke actie van de Jongfryske Mienskip in samenwerking met de Duitse politieke beweging Die Friesen. Met 35 aanwezigen wilden zij duidelijk maken dat Borkum en de zee er omheen Fries zijn en niet Duits of Nederlands, een strijd die deze landen jarenlang streden. De plaatsers van het bord streven naar interfriese politieke samenwerking.

Út: *It Nijs* (12-11-2016)

Taal- en enerzjyôfspraken Noard-Nederlân mei Dútsers

De Dútske dielsteat Sleeswyk-Holstein en Noard-Nederlân sille mei-inoar oparbeidzje op it mêd fan de ekonomy, ekology, enerzjy en Fryske taal en kultuer. Dêrfoar hawwe se op freed 11 novimber oerienkomsten ûndertekene. Fryslân ûndersiket mei East- en Noard-Fryslân de mooglikheid om yn de Bûnsdei yn Berlyn in manifestaasje oer Fryske taal en kultuer te hâlden.

Loko-kommissaris fan de Kening Sander de Rouwe hat de Noard-Dútske delegaasje tongersdei op it Provinsjehûs yn Ljouwert ûntfongen. Op freed brochten se ek in besite oan Grins.

De trije Fryslannen wurkje al in hiel skoft gear op it mêd fan taal en kultuer. De kontakten tusken de Fryske regio's binne fan 1956 ôf strukturearre troch de gearwurking tusken de Fryske Akademy, Ostfriesische Landschaft en Nordfriisk Instituut.

Kulturele Haadstêd 2018

By de besite binne de mooglikheden foar gearwurking ûndersocht mei it each op Kulturele Haadstêd 2018. Neist deputearre Sietske Poepjes en minister fan Justysje, Kultuer en Europa Anke Spoorendonk, wie ek Lieven Bertels (direkteur fan Ljouwert-Fryslân 2018) oanwêzich. It leit net yn 'e bedoeling de gearwurking te beheinen ta it jier 2018. De 'Friesentagung' yn de Bundestag is foar takomme jier bedoeld.

Yntinsjeferklarring

Mei Kommissaris fan de Kening René Paas fan Grinslân ûndertekene minister Spoorendonk (Sleeswijk-Holstein) de gearwurkingsoerienkomst. Paas die dat as foarsitter fan het Samenwerkingsverband Noord-Nederland.

In Fries yn Súd-Afrika

Wytze de Boer

Der is my al in pear kear frege om ris wat hearre te litten fan myn libben en libbensûnderfinings nei 45 jier yn Súd-Afrika.

Ik moat it dan earst wol oer Súd-Afrika hawwe, sa't it net folle yn 'e kranten komt en hoe't it der hjir hinne leit, mar fierders wurdt it in persoanlik ferhaal, mei hjir en dêr in Afrikaansk wurd of útdrukking der tuskentroch. Hooplik it lêzen wurdich.

Allegearre, hjir en oeral, libje wy yn twa wrâlden: de deistige wrâld om jin hinne: hûs, wurk, freonen, buorlju, ferkear, foar jonge minsken skoalle en bern en foar de âlderein foaral sûnens en sykten.

En dan de wrâld, sa't wy dy kenne út de krante, de radio en telefyzje: de polityk, misdied, rjochtspraak, skandalen, ensfh. Dy wrâld sjocht der yn it algemien min út en dat moat ek wol, oars wol men de kranten net mear lêze om't der 'hjoed wer neat yn 'e krante stie'. Hjir yn Súd-Afrika is dat ferskil wol hiel grut.

Lit ús dochs mei dy wrâld, dy't wy dus foaral út 'e krante kenne, begjinne. Eltse krante hat alle dagen wol in trije of fjouwer bledsiden oer rôvjen, moardzjen, rjochtsaken, korrupsje en oare ûnhillichheden. Ferdivedaasjeprogramma's op de telefyzje, lykas 'Opsporing Verzocht' hawwe wy hjir net nedich.

It giet der hjir yn Súd-Afrika mâl om ta: goed 9.000 deaden jiers yn it ferkear (oer de 2000 binne dronken fuotgongers, mar dochs). Mear as fyftich moarden deis, dus hast alle jierren 20.000. Oer de hûndert Blanke boeren wurde elts jier deamakke. It wurd 'genocide' wurdt yn dat ferbân al neamd. It regear sjocht de oare kant út ...

No hat Súd-Afrika in koarte mar ferheftige skiednis. It wurdt aardich sketst troch de fjouwer B's: *Boer, Brit, Black and Blood*. By ferkiezings giene se altiten wol op 'e fûst, mar op 't heden – der hawwe no krekt gemeenteriedsferkiezings west – meitsje se inoar dea om in sit

yn de ried. Want as men yn 'e ried sit of op in oar plak yn it regear, dan kin men 'skeppe'. No't ik dit skriuw (july 2016) binne der al op syn minst tweintich deamakke, benammen ûnder de Zoeloes.

Wat ferkrêftings oanbelanget liket Súd-Afrika ek oan 'e top te stean. Der wurdt sein dat Sweden der tichteby komt, mar dat liket my net wierskynlik. Okkerdeis sei in Blanke rjochter, se wit net fan ien Swart famke fan tolve jier dat net ferkrêfte is. It heart by de Swarte kultuer, sa ornearre se: in frou is der om de man te plezierjen. De hel barste los: *Rasisme*. Sy is der, leau 'k, krekt net útskopt.

In learling fan graad 12 (de heechste klasse fan de middelskoalle) sei in hoart lyn: De famkes fan graad 10 en 11 binne foar ús, dy fan graad 12 binne foar de ûnderwizers. Yn de measte Swarte skoallen is it lokkich sa slim net. It tal 'teener'-swangerskippen is 'n epidemy, hoewol't der ek famkes binne dy't it net sa slim fine, fanwegen de bernetaslach.

It ûnderwiis yn de Swarte gebieten is in tragyk. Lykas oeral wolle de âlden it bêste foar harren bern, mar it Swart ûnderwiisfakbûn is sa machtich, de ynspektors wurde de klasse útjage en ûnderwizers bliuwe samar wei of steane dronken foar de klasse. It regear doart der neat oan te dwaan, want it ANC hat se nedich om oan de macht te bliuwen. Swarten mei goede ynkomsten – en dy binne der hieltiten mear – stjoere harren bern nei privee-skoallen mei almeast Blanke ûnderwizers.

Der wurdt noch in protte ynbrutsen, mar de grutte moade is no om te rôvjen. Dan wurde bewenners fêstbûn, mishannele en somtiden martele mei strykizers of hyt wetter en sa, want dan hoege de rôvers de juwielen en it jild net mear te sykjen. Soms is de bewenner op 'e tiid wekker en wurdt der hinne-en-wer sketten. It rint gauris út op deaden by ien fan de partijen of oan wjerskanten. Dêrom hawwe wy ek allegearre hege stekken om it hiem en alarmynstallaasjes ...

Swarten binne oer it algemien hiel freedsum en freonlik. Se kinne o sa laitsje en wille meitsje. Ik kom troch myn wurk in soad yn Swarte gebieten en haw noch nea spul hân. Ik doar hast te sizzen: wy hawwe de bêste rasseferhâldings yn 'e wrâld. Swarten hawwe respekt foar âldere minsken. Dat komt my goed út as de polysje my op de grutte autowei oanhâldt.

Der binne lykwols ek in protte dy't – as se it yn 't sin hawwe en de gelegenheid der is – gjin beheining kenne wat wredens en ûnmensklens oanbelanget. Om mar ien akkefytse te neamen: langlêsten skreau in sjoernalist dat yn it noarden fan Mozambyk in âld man in hotel yndroegen waard. Se hawwe dy man letter op 'e dyk lein. As der dan in auto oer him hinne riede soe, dan koenen se fan de fersekerings easkje ...

Yn de tiid fan de oergong om 1994 hinne hawwe wy it 'feest' fan de halssnoermoarden hân, oanfjurre troch Winny Mandela (troch it earedoktoraat fan de Universiteit fan Utert winliken dr. Winny Mandela). It slachtoffer waard dan in autobân om 'e nekke dien, benzine deroerhinne en alles yn 'e brân. En it folk dûnse deromhinne. Der binne gjin statistiken oer, mar sa binne hûnderten deamakke ...

Rassediskriminaasje

Yn 1994 hat de 'Nasionale Party', it regear, sis mar, it lân oerdroegen oan it ANC en hawwe Swarten it no foar it sizzen. Dêr meitsje se goed gebrûk fan. Der is no in Swarte middenklasse ûntstien. Foar in grut part troch korrupsje en it helpen fan inoar om de hân yn de ponge fan de steat en gemeenten te stekken. Se ride yn djoere Mercedessen en bouwe huzen as paleizen ...

Benammen op it plattelân en yn de Swarte foarstêden giet alle ynfrastuktuer nei de barbysjes. Der is faak gjin skjin wetter mear. De riolearrings binne ferstoppe. Elektrisiteit wurdt net betelle, dan ôfsletten en dus stellen. Want boargemaster en riedsleden moatte ek yn djoere Mercedesen ride. It folk komt fakentiden yn opstân, mar – en Ortega y Gasset hie it der yn de foarige iuw (ferl. syn 'De opstand der horden') al oer – dan stekke se foaral skoallen en oare gebouwen yn 'e brân. Studinten hawwe okkerdeis ek demonstrearre foar 'free education' en foar in heal miljard Rand oan universiteitsgebouwen fernield ...

De Afrikaner fielt him in frjemd yn syn eigen lân. Eltsenien tsjin wa't ik dat neam, jout dat daliks ta. De Blanken wurde oeral útskopt. Men sjocht hast gjin Blanke famkes mear efter de kassa.

Oer in miljoen Blanken binne fan 1994 ôf al nei it bûtenlân emigrearre. Twa fan myn fjouwer bern sitte

Rassediskriminaasje ...

al yn Australië en Sweden. De bern yn Australië, ek in pakesizzer, Wytze de Boer, binne al Australiërs. Myn soan dêr hjit noch *heit* foar syn bern. In tredde dochter is nei tsien jier yn Ingelân wer werom yn Súd-Afrika. Tige lokkich om wer werom te wêzen.

No moat sein wurde: de takomst hat hjir altiten min like. It wie altiten fiif foar tolven. Nei Sharpsville yn 1961, de Soweto-opstannen yn 1976 en, doe't de Swarten it oernamen yn 1994, binne der tûzenen dy't it swurk driuwen seagen, it lân úttein.

Bûtenlanners, hjir op fakânsje, falt foaral op: stikkene stopljochten, hoefolle (foaral Swarte) taksybussen oft troch it reade stopljocht ride en hoefolle (foaral Blanke) bidders oft by de stopljochten steane. Bidders krije sels in oplieding: moai stilsteane bliuwe by it stopljocht, de minsken net yn de eagen sjen en in boerd foar it boarst mei 'No Work', 'Hungry Children' en 'God Bless You' derop. Dokters, akkountants, advokaten, sakeminsken, se libje der goed fan.

Der binne in pear miljoen Swarten, dy't om alle stêden hinne yn húskes fan sinkplaten yn plakkerskampen ('squatter camps') wenje. Want it mei dan min lykje, dochs binne in tolve miljoen Swarten út de rest fan Afrika hjirhinne tein, want dêr hawwe se honger. Dat hat altiten sa west. Trije miljoen allinnich al út Simbabwe, it âlde Rhodesië, dat troch Mugabe nei de bliksem holpen is. Fierders noch Pakistanen en Bengalezen, dy't foaral winkels hawwe dêr't se guodkeape (ek: smokkel)sigaretten ferkeapje. Fierders nimme tûzenen Sjinezen grutte stikken lân oer. Alles streamt hjirhinne. Offisjeel hawwe wy 56 miljoen ynwenners, mar ik skat it op wol mear as 70 miljoen.

De sinne skynt hjir

Nei al dat minne nijs hear ik jim al freegjen: 'Wat dogge jimme dêr noch?'

Wolno, Súd-Afrika is in skitterjend lân om yn te

wenjen. Men hoecht allinnich mar op de telefyzje it waarberjocht yn Nederlân te sjen. Eltsenien wennet hjir stikken better en folle rommer as minsken yn Nederlân mei ferlykbere ynkommens. Yn Súd-Afrika is alles grutter, de minsken tinke ek grutter ...

It is benammen de frijheid hjir, ferlike mei Nederlân mei al syn regels, wetten, ynspeksjes, polysjes, amtners en boeten om allegearre skiterige saakjes (wyldpisje, in fjurke stoke yn 'e tún, ensfh.). Ik hearde langlêsten Mark Rutte sizzen: 'Wij zijn het meest vrije land ter wereld'. As myn Hollânske freonen dat hearre, barste yn laitsjen út. Men mei dêr neat ...

Okkerdeis wie ik by in gearkomste fan Nederlanners, almeast Westerlauwerske Friezen, de measten ek oer de sechstich. Allegearre bliid dat se hjir sitte, mar se hawwe wol allegearre BVN-telefyzje (it 'Beste van Vlaanderen en Nederland'): Dyn stik is nochal 'rasiaal' sei ien yn Fryslân, dy't ik in konsept fan myn stik tastjoerd hie. In nij wurd foar my. Hy bedoelde fansels 'rasistysk', mar dat is hjoed-de-dei lykas 'seksistysk' in smoarch wurd. Yn Nederlân is men ek net langer man of frou, mar homo of hetero. 'In Nederland zijn ze de weg kwijt', sei ien hjir. Men kriget wat mei fan dit lân en de measten fan ús soenen net mear yn Nederlân aardzje kinne.

Sa't ik al sein haw, yn de wylde jierren fan 1961, 1976 en 1994, binne de moedeleazen en pessimisten fuorttein.

Dy't oerbleaun binne, kin men dus de optimisten neame: 'It sil wol goed komme', sa hoopje sy en wy ...

Friezen en Afrikaners

As ik it hjir oer Friezen en Afrikaners (earder ek 'Afrikaanders' neamd) haw, bedoel ik foaral ús generaasje en net de Facebook-generaasje nei ús. Troch de globalisearring is by harren it ferskil yn folkskarakter dizener oan it wurden.

Afrikaners binne 'kansvatters', se nimme risiko. Men fynt se oeral dêr't it der rûch of gefaarlik om en ta giet. Yn de East-Kongo sykje se ealstiennen (wettich of ûnwettich). Men fynt se op boareilannen en mei harren oarlochsûnderfining fochten in protte yn Afganistan en Irak. By in tsûnamy yn Yndonezië kaam út de pûnbulten op Billiton in man te foarskyn: 'Mr Louw from South Africa' ...

Afrikaners meitsje ek maklik skulden en binne net altiten like hastich om dy ôf te beteljen. Wy Friezen binne út ús aard wei foarsichtiger: 'In lyk man is in ryk man'. Wy belizze jild op 'e beurs. De Afrikaner 'speel op die beurs' en as it yn saken ferkeard giet, wat faak foarkomt, dan is it 'hy speel bankrot' (hy is fallyt rekke). Nietzsche syn '*Gefahr und Spiel, dass will der echte Mann*' is aardich op de Afrikaner fan tapassing. Súd-Afrika is in patriargaal lân. 'Dat kweekt moaie froulju', hat immen ris sein ...

Fryske ymmigranten

Massa-emigraasje, lykas nei de Twadde Wrâldoarloch, út Fryslân wei en ek de rest fan Europa, is ek in seleksje út in folk. It binne de drystmoedigen, de ûnrêstigen en ek de dreamers, dy't fuort wolle, wylst de foarsichtigen en de saneamde 'realisten' almeast thúsbljuwe.

Dat wol fansels net sizze, dat ûnder efterbliuwers gjin dreamers en drystmoedigen binne. En ek net, dat alle emigranten krigel en moedich binne. Gjin wurk en gjin takomst mear sjen wienen ek faak reden om fuort te wollen en te gean. Men mei dochs wol sizze, dat as twa tredde fan in folk in beskate karaktertrek hat, soks dan in folkseigenskip is.

Foar de Twadde Wrâldoarloch, foaral yn de krisisjierren, binne der hiel wat Friezen nei Súd-Afrika emigrearre. Der hat yn Pretoria sels in Fryske krite west. Dy is yn 1940 útinoar spat, want de iene helte hold it mei de Ingelsen en de oare helte, lykas de measte Afrikaners, mei de Dútsers (benammen omdat se *tsjin* de Ingelsen wiene).

Der is wol sein: Friezen lije oan in sykte, dat is 'Fernweh', se wolle fuort. Ús Mem har folk kaam fan Skylge en dat wienen almeast seelju. Iksels en twa fan myn bruorren woenen ek altiten fuort.

De measte Friezen giene nei Kanada, Australië en Nij-Seelân. Der waarden yn Kanada ek wol keatswedstriden holden. Yn Australië hawwe se wolris in reüny fan allinnich mar Rypsters hân.

It wienen benammen Grifformearden dy't nei Súd-Afrika teagen. Ik hear in Grifformearde dominy yn 1970 yn Nederlân noch sizzen: 'Zuid-Afrika is vyfentwintig jaar achter, op pad hel toe.' Nei it morele ferfal yn Nederlân, sa't se dat seagen, ferwachten se yn Súd-Afrika in deegliker lân en folk te finen. Dat foel lykwols goed ôf. Oan de bûtenkant wie alles altiten tige strang 'Christelik Nasionaal'. Mar fierders? Want Súd-Afrika is in hetsich lân. Dat wie it alteast fyftich jier lyn doe't it minsdom noch net slim fluoridearre wie. Lykas oeral sit der, útsein no noch by de Swarten, net folle kriich mear yn.

Wy hawwe yn de santiger jierren wol Fryske jûnen holden. Altiten tige slagge. Bakker Fokke Jansma makke dan oranjekoeken en de froulju makken boerejonges. Guon rieden wol trijehûndert kilometer om wer ris as Friezen ûnderinoar te wêzen en Frysk te praten. Ik hoech jimme net te fertellen hoe't taal bynt. Foaral as men fier fuort is. Oars as yndertiid yn Fryslân wie hjir hielendal gjin ferskil tusken Roomsk, Grifformearde en net-tsjerklik. Hoe faak haw ik it net

meimakke as in stik of wat Friezen byinoar kamen en de fraach steld waard: 'Moatte wy dy-en-dy ek útnûgje?' En dat der as reaksje kaam: 'Ja, mar ik wol net de hiele jûn Hollânsk prate.'

Religy

Súd-Afrikaners binne slim godstsjinstich. Ferrekte fyn, yn gewoan Frysk. It koe wol yn de grûn sitte. Swart, Wyt, Moslim, Hindoe en alle oaren hawwe allegearre in leauwe en in protte geane freed, sneons of sneins nei tsjerke, timpel of moskee.

Yn alle stedsgebieten yn en om Pretoria en Johannesburg sjocht men hoe't it Kristendom dwaande is om it âlde leauwen yn en respekt foar de foarâlden te ferneatigjen. De eigen foarfaars moatte ferfongen wurde troch dy fan in frjemd folk: Abraham, Moses, David en Salomo. Oeral wurde foar alle soarten fan leauwe tsjerken boud: Apostoalysk, Lewende Woord, Jehova, Baptist, Roomsk, Herfoarme en gean sa mar troch. Wêr't al it jild dêrfoar wei komt, wit ik net.

Wytze de Boer mei in baarch by syn hûs te Pretoria

Hjir yn de *Moot*, in âldere buert yn Pretoria, der't ik wenje, binne binnen trije by fjouwer kilometer mear as fyftich tsjerken fan oer de tritich soarten fan leauwe. Der wie hjir destiids ek in Hollânske Grifformearde tsjerke. Doe skeinde dominy it sânde gebod (troubrek). De iene helte hold it mei dominy en de oare helte mei it sânde gebod. No binne der twa Grifformearde tsjerken: 'Niets nieuws onder de zon.'

Dominy Durk Postma út Dokkum hat yn Potchefstroom de Grifformearde tsjerke stifte. Yn de tachtiger jierren fan de foarige iuw wie der strideraasje oer oft dûnsjen talitten wurde moast of net. De boargemaster fan Potchefstroom sei doe: 'Wie dink dat dans nie sondig is, kan nie dans nie.'

Myn libben hjir by hûs en hiem

Men moat yn Súd-Afrika net al te benaud wêze en ek net al te gau yn panyk reitsje.

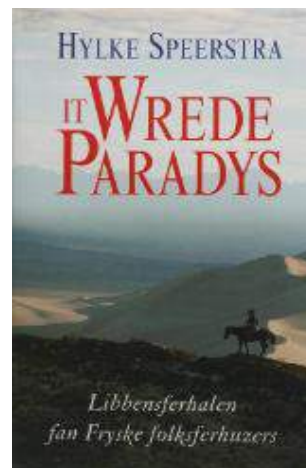
'Afrika is nie vir sissies nie', sa't se soks yn 't Afrikaansk sizze. Wy, myn frou Willy, dy't no al wer in pear jier wei is, en ik binne mei twa bern yn 1970 hjirhinne emigrearre. Wy wienen wol fan de lêste generaasje emigranten, sa't Hylke Speerstra dy sa skiterjend yn 'It wrede paradys' beskreaun hat.

Tusken heakjes: Hylke is hjir by ús útfanhûs op it idee kommen. Ik naam him mei nei *Veenstra's Melkerijen* hjir bûten Pretoria. Ik sjoch him noch om 'e hoeke fan de melkstâl stean te sjen hoe't Jan Veenstra tsjin de Swarte arbeiders tekeargie. 'Hjir wol ik in boek oer skriuwe', seid er doe.

Der binne letter net safolle Nederlanners hjirhinne emigrearre, dat wol dus sizze dat de bern, lyk as uzes, (Súd-)Afrikaners wurde.

Wy hawwe hjir ek hiel wat gemeentlike regulaasjes, mar salang't de buorlju net kleie, kin men hjir alles dwaan. In foarbyld: jierren lyn hie ik twa prachtige dwerchbokjes efter hûs. In Hollânsk(!) frommes, dat hjir foarby rûn en de bokjes mekkerjen hearde, tsjinne in klacht yn by de gemeente. In ynspektrise kaam en seach dy bokjes ûnder de abrikoazebeam stean. Sa'n moai gesicht. Se hie it mei myn frou en mei de bokjes te dwaan (ikself wie der loekkich net, want ik kin wol ris lulk wurde as ik in amtner op myn hiem sjoch). 'Witte jo wat,' sei se, 'bring se mar in skoftke fuort. Nei in moanne as trije kinne jo se wol wer werom helje.' Dat is ek Súd-Afrika. Ûntinkber yn Nederlân (en Dútslân en Ingelân).

Ferline jier hie ik in lyts barchje kocht. Weage goed twa kilo. De pakesizzers wienen der sljocht mei. Foto's nimme en fansels op Facebook. Earst wol aardich op it hiem, mar letter alles fernield en de hiele tún omwuol-

It wrede paradys ...

le. Ik haw him doe slachte. Slachte der sechstich kilo út. In laach spek, sa tsjok haw ik it nea sjoen. Doe spek en ham pikelje en rikje. It soe bêst kinne dat men hjir ek net in baarch oanhâlde en slachtsje mei. Soks freget men hjir net nei. In Ingelske advokaat sei ris: 'For South Africans the law is a guideline.' Dat komt wol aardich út.

De baarch is wol ien kear ûntsnapt. Ik waard skille troch in buorfrou: 'Wytze, jou vark hardloop in die straat.' Ik as de bliksem nei hûs en dêr stienen de buorlju al te wachtsjen. Mei ús allen brochten wy de baarch, dy't raasde 'als een mager varken', wer op it hiem. Grutte wille.

Ik bin, as wittenskiplik yngenieur, hjir yn 1970 kommen en haw achttjin jier oan ferskate projekten wurke. Yn 1991 hawwe se, lykas by it TNO yn Delft en ek yn oare lannen, de measten oer de fyftich dien jûn. Ik haw doe in benzinestasjon mei garaazje en 'Take-Away' kocht. Doe haw ik it minsdom, Swart, Wyt, Kleurling en Yndiër, en ek mysels, kennen leard. Want as wittenskiplike, mei fêst wurk en fêst ynkommen, kinne jo wol in grutte bek hawwe oer hoe't de wrâld derhinne leit en hoe't it wêze moast, as jo in 'besigheid' (Afrikaansk foar 'saak/business') op de Vooertrekkerswei yn Pretoria hawwe, mei tolve man, meastal Swart, personeel, dan tinke jo oars.

Ik haw úntdutsen dat skelmskens aardich demokratisch ferdield is, lykas sûnens dat ek is: Wyt en Swart, man en frou, ryk en earm, jong en âld, allegearre hawwe se benzine nedich en, foaral as der in tekoart is, sille se alles dwaan om dat yn hannen te krijen. Hja binne, elts neffens syn eigen kultuer, op ferskillende wizen skelm of smjunt. Men hat oanstried – en ik bin der sels ek net frij fan – om de oar minder te fertrouwen as jins eigen folk. Ik sil bygelyks nea in auto fan in Yndiër

keapje, al haw ik wol mei heechsteande Yndiërs te krijen hân. Mei Sjinezen moat men, behalve guodkeape rommel keapje, leafst ek gjin saken dwaan.

Der is ien faset dat iksels meimakke haw, mar dêr't ik eigentlik allinnich in apart artikel oer skriuwe kin. Dat binne de machten en krêften fan *sangoma's* (tradisjonele genêzers; tsjoensters, orakels, sjenners). Sûnt bibelske tiden is dat in grut taboe en is dat noch yn de wittenskippen.

Yn de oergongstiid fan 1994 wie it personiel oeral in hoart net te brûken, want se hienen no *'the vote'*. Dat hat seis moanne duorre. Doe wie it wer *'back to normal'*. Yn dy tiid hie ik ek swierrichheden mei it personiel. Ik haw doe by sa'n *sangoma* west, dy't de *dolossen* (bonkjes, kraaltsjes, stientsjes, ensfh.) oer de grûn smiet, deryn seach en my útlei wat de problemen wienen en wat ik deroan dwaan moast. It hat holpen. Ik wit fan in manager fan in grut winkelbedriuw en ek fan oare sakelju en sels fan in grutte bank dat se *sangoma's* brûkt en betelle hawwe. As ik jimme sis dat se net allinnich wûnderbaarlike foarsizzings dogge, mar ek de rin fan de dingen stjoere kinne, dan sil mannich lêzer tinke: 'Rint dy Wytze noch wol lyk?' Dêrom hjir net fierder oer dat ûnderwerp.

Nei de oergong yn 1994 'ferkochten' de nije amtneren lofts en rjochts fergunnings foar benzinestasjons. Der wienen op it lêst seis benzinestasjons binnen fiif kilometer. Ik mei myn âlde 'Mobil-stasie' dertuskenyn. Ik bin krekt net 'bankrot' gien, mar hie dy fiif jier nea misse wollen.

Dêrnei haw ik twa hielendal nije kompjûtersystemen, foaral rjochte op Swarte boeren, ûntwikkele. Foar beide haw ik jild krigen foar in 'loodsprojek'

('Pilot project' yn geef 'Hollânsk'). In Swarte boerelieder dy't it systeem seach, sei: 'We need this system for our people.' Hy besocht jild te krijen om it mooglik te meitsjen it systeem fierder te ûntwikkeljen, mar it slagge net. 'You have the wrong skin', seid er. Want, freonen, Súd-Afrika mei dan in hurd lân wêze, it is yn ferskate dingen ek in earlik lân. Wyt, Swart, Kleurling, Joad en Yndiër, eltsenien is wat er is en komt derfoar út.

Wite downen

Ik bin yn 2007 begûn om wite downen te fokken en lit dy seremonieel los by trouwen, kremaasjes en begraffenis. Swarte begraffenis, der't ik al trijehûndert kear downen fleane litten haw, is in hiele ûnderfining. De mear as trijehûndert gasten by sa'n begraffenis sjonge prachtich, soms mei trommen en trompetten derby. Inkeld wurdt der noch in tradisjonele begraffenis holden. Dan wurdt de yntaast, it yngewant fan in slachte ko ûnderyn it grêf smiten, dan de kiste en dêrboppe-op wurdt it fel fan de ko lein. Lykas eartiids by ús wurdt der noch wol altiten nei in begraffenis in grut miel holden en wurdt de ko dan fierdersoan mei smaak behimmele.

Okkerlêsten stienen der in pear begraffenisûndernimmers byinoar. Ien fertelde: 'Wy hellen okkerdeis in lyk op, mar dy waard ûnderweis wekker. Wy koenen him fansels net werom bringe, want dan ferlies ik tweintichtûzen Rand.' As jo soks oan in Afrikaner fertelle, dan moat er laitsje, want hy ken Afrika.

Frysk yn 'e hûs

By ús yn 'e hûs is altiten Frysk praat. Mei eltsenien oersee der't ik Frysk mei praat, skriuw ik fansels ek yn it

Frysk. Foar de oare helte moatte se it mar yn it Ingelsk, Hollânsk of it Afrikaansk oersetse. De lêzers fan *Nij Frisia* sille der krekt sa oer tinke.

By in reüny by myn broer yn Tytsjerk in pear jier lyn wienen myn twa dochters wakker grutsk dat se mei eltsenien Frysk prate koenen, wylst de measte neven en nichten harren yn it Hollânsk rêde moasten.

Myn Frysk bloed rint foaral troch de mage (ik moast dochs oer mysels skriuwe?). Ik meitsje al jierren myn eigen Bearenburch. De krûden komme út Jobbegea. Mei in krisseltsje swiethout en wat ekstra jeneverbeien wurdt dat trokken op sûkerreidjenever ('Cane Spirit'). Alle dagen in slokje hâldt my yn it libben.

Praat en skriuw mar Frysk, ek yn Súd-Afrika ...

Fierders meitsje ik winterdeis (simmers is it hjir te hyt) Fryske droege woarst, sa't ús heit dat makke. Der waard sein: De lekkerste drûge woarst yn Fryslân komt fan Eeltsje de Boer út De Ryp en de slachter fan Easterlittens (de achte *Nij Frisia*-lêzer mei wol efkes glimkje).

'Even de reek deroer', sei ús heit, 'en dan drûgje.' Myn frou begûn der daliks al fan te fnaskjen. 'Hoefolle drûge woarst moat ik meitsje', frege ik har dan. 'De hiele baarch', hear ik har noch sizzen ...

Nei safolle jier fuort út myn berteplak rekket de gefoelsbân mei it Heitelân lossen.

Dochs, as ik op it bantsje Ritske Numan 'De Groetnis' sjongen hear, krij ik it einepikefel noch op de earms.

** Yngenieur Wytze de Boer wennet yn Pretoria (Súd-Afrika) en docht yn Nij Frisia ferslach fan syn ûnderfinings yn en mei dat lân. Kommentaar is wolkom by: deboer@mega.co.za*

Cane Spirit' as basis foar Bearenburch ...

'Nederlandsch is Friesch met een Fransche tongval'

Martinus Jellema

Ynlieding

Ik leau dat de titel hjirboppe goed seit wêr't ik hinne wol. Jierrenlang haw ik socht nei de ferhâldings tusken it Frysk en it Nederlânsk. Neffens de lessen yn it Nederlânsk op de middelbere skoalle is de sin: 'Hebban olla uogala nestas hagunnan hinase hi(c) (a)nda thu uuat unbidan uue nu' de âldste Nederlânske rigel yn de Nederlânske literatuer. Geweldich fûn ik dat doetiids. Mar dat Frysk, wêr komt dat wei? Hokfoar relaasje bestiet der tusken it Frysk en it Nederlânsk. Goed 40 jier letter tink ik it antwurd fûn te hawwen. Dêrfoar moast ik earst toskedokter wurde, in protte gebitten meitsje, 4 jier yn Noarwei wenje en wurkje, en foar it lêste stikje geregeld yn de kroech sitte. Wy sille it

rychje bydel fan toskedokter oant en mei de kroech.

Toskedokter

As *toskedokter* is men net daliks mei taal dwaande. En dan bedoel ik mei literêre stúdzjes en sa. Dochts moat men tige nei taal harkje. As der in nij keunstgebit yn de mûle pleatst wurdt, dan harkje ik nei de klanken oft ien en oar goed sit. Benammen de S-klank en de F-klank binne wichtich. It boek dat my dêr goed mei op 'en paad holpen hat, is it boek: *Complete Denture Prosthodontics. Edited by J.J. Sharry*. Dêryn steane foto's op hokfoar wize oft de tonge tsjin it ferwulft holden wurdt. Tige nijsgjirrich. Letter haw ik dy kennis brûkt om op in fluggere wize in taal te learen. Sadree't men

begrypt hoe't men de tonge hâlde moat by it oanlearen fan in taal, giet it learen fan de útspraak flugger.

Doe ik nei Noarwei gie, yn 2003, hie ik frij flot yn 'e rekken dat de tonge safolle mooglik tsjin de ûndersnij-tosken holden wurde moat. Dêrmei kriget men in sloppere S-klank, hast lispeljend. Yn Fryslân hat men de tonge tsjin it ferwulft oan, krekt efter de tosken. Dêr-troch kriget men in skerper S-lûd en kin men ek in sterke RRRRRR útsprekke, lykas de Skotten. Wol ien Sjinees leare, dan moat men de tonge omtrint trochslokke.

Yn Noarwei krige ik in goed ynsjoch yn de taal troch myn assistinte Margrethe. Sy hat my in protte oer de eigenaardichheden fan de Noarske taal leard. Sy ûntdiek ek dat der in protte Frânske wurden yn har taal sieten. Fierders seach ik frij gau, dat as ik 1000 jier earder kaam wie, ik gewoan in Noardsee-dialekt praat hie. Dan hie ik gjin kursus Noarsk dwaan hoegd. It Noarsk liet my it Hollânsk better begripe. It Frysk nuver genôch net. It Nederlânsk is sterk matematysk, konsekwint, einliks in moaie taal. Moaier as it Frysk. As Fries haw ik it mei dy fynst wol dreech hân.

In dy tiid hie in freon yn Nederlân my sjen litten, dat men yn it Hollânsk sykje moat nei it stamwurd. It stamwurd bestiet út 1 oant 4 letters. It Noarsk bestiet almeast allinnich út stamwurden.

Ik sil ien foarbyld jaan:
'Wije'/'wijden'. It stamwurd is *wij*. It betsjut domwei: ik + do + do komme yn de *wij*-groep. Yn it Noarsk is it *viegelse*. Dat betjut eins *boaskje/trouwe/trouwen*. Dus: man en frou wurde *wy* (in *v* is gelyk oan ús *w*). *Ynwije* is dan dat in yndividu yn de *wij*-groep komt.

De seespegel

Yn Noarwei fynt men ek in oare skiednis oer de Friezen. Dêr steane de Friezen bekend as hannels-lju, havenbouwers, stêdoanlizzers. Dat moat men dan wol troch de eagen sjen fan de minsken út likernôch 800 n.Kr.

Fansels strûnde ik ek yn de Noarske foartiid. Dy is tige nijsgjirrich en foaral tsjinstridich. Ien fan de meast nijsgjirrichste dingen dy't ik tsjinkaam, wie dat neffens de Noarske wittenskippers de seespegel om it jier 1000 n.Kr. hinne sa'n 2-4 meter heger wie as hjoed-de-dei. As Fries hâld ik it earst mar op 2 meter. Mar it kin ek

samar 4 meter wêze, om't ik net wit wat grûn docht dy't fol mei wetter sit.

Oan de Noarske westkust kin men goed sjen dat it wetter heger stien hat. Oan oardel meter boppe it wet-ternivo binne de losse stien-nen rûn, dêrboppe hawwe se skerpe kantsjes.

Oan plaknammen is dat te sjen. Sels bin ik op Sweins hikke en tein. Neffens in freon fan mines betsjut 'Sweins' eins *Swin*. En jawis, as men de 1 : 50.000 topo-grafyske kaart besjocht, dan is it *swin* yn súdwestlike rjochting werom te finen.

Sjocht men nei it Ingelske plak *Norwich* (is: Nordvik, Noordwijk) en men set de hjoeddeistige seespegel 2-4 meter heger, dan leit *Norwich* oan in soarte fan fjord, yn in lytse útsparring, in *wich/vik/wijk*, en dan oan de noardkant.

Wytmarsum betsjut domwei *Wiid moeras*[marsh] *biem*. Sjoch mar op de kaart en dan nei it easten ta.

Dan geane we nei *Boalsert*. Ea in Hânzestêd. Dat moat oant 1000-1050 n.Kr. sa west hawwe.

En dan, sa giet it ferhaal fierder, slikt de *Middelsee* ticht. Ik haw begrepen dat soks troch Jan Bearn Singelsma op it aljemint brocht is. Mar kin in slinke samar tichtslykje? It Waad lit nea in tichtslike slinke sjen, wol dat dy ferskoot.

Sa om 1050 n.Kr. hinne krije wy ynienen de lytse wintertiid. Dat hâldt yn, dat der mear iis op it lân telâne komt. De seespegel sakke frij hurd en de Middelsee komt sadwaande aardich drûch te lizzen. Sûnder help-middels wurdt de Middelsee ynpoldere. Fryslân wurdt tagonklik. Foar muontsen en foar adel. Yn 1228 komme de muontsen oan yn Nes by Akkrum en bouwe dêr in kleaster. Fraach: hokfoar taalwittenskipper hâldt him dwaande mei de seespegel?

Martinus Jellema

De kroech

No geane wy sa'n 800 jier fierder yn de tiid. En ik siet te stinnen oer de oerienkomsten en de ferskillen tusken it Frysk en it Nederlânsk. Ynienen seach ik in konsekwint ferskil, mar dat tagelyk ek in oerienkomst wie. Alle wurden dy't yn it Fryskmei **-sk** skreaun wurde, krije yn it Nederlânsk konsekwint in **-sch**. Oant 1934 wie dat mei alle wurden sa, lykas *visch*, *bosch*, *schip*, *problematisch*.

Ik besykje om ienris yn 'e wike de kroech op te sykjen. It is in kroech dêr't alderlei slach folk komt. In echte Harnzer kroech. Grutte ferhalen, lytse ferhalen. Yn dy kroech komt ek in eks-Frânsman, Claude. Claude wennet al mear as 20 jier yn Harns, praat goed Hollânsk en wol net werom nei Frankryk.

Op in stuit kaam ik njonken Claude te sitten. Ynienen kaam my yn it sin om him wat te freegjen. Ik pakte in stikje papier en skreau dêrop: **bosk** en joech dat oan Claude mei de fraach: 'Claude, kun jij dit uitspreken?' Hy seach dernei en ik koe sjen dat it in raar wurd foar him wie. En doe spriek er it út. Wylst er dat die, kaam syn strôte alhiel nei foarren: **boschhh**.

Ik: 'Uh Claude ... it is **bosk**.' Wer besocht Claude om it út te sprekken: **boschh**. 'Nee, Claude, it is **bosk**!' En de tredde kear, foar him ek de lêste kear wie it: **boschh**.

Doe ynienen waard ik wer toskedokter. Wêrom kin er de *sk*-klank net útsprekke?

De S wurdt foar yn de mûle makke. Fuortendaliks dêrnei moat de boppekant fan de tonge tsjin de kiel oan om it K-lûd te meitsjen. Mar in Frânske tonge is mear op de sydkant oriïntearre. Besykje it mar mei de wurden *douze*, *blamage*, *fromage*. Der is gjin plak foar in K-klank.

Dat koe ik keppelje. Behalven Friezen wennen dêr ek noch de saneamde adel. Dy adel spriek gjin Frysk, mar Frânsk en/of Latyn. Sa waarden de lêste wurden fan Willem fan Orange neffens de oerlevering dan ek yn it Frânsk útsprutsen.

Wy geane werom nei de tiid fan de hegere seespegel fan foar it jier 1000 n.Kr. De Friezen wennen yn in grut

part fan de Noardsee-igge op eilantsjes, min te berikken foar minsken fan 'e fêstewâl. It wêrom dêrfan lit ik efkes gewurde. Dochs wie der doe ek al adel. Dy eallju hiene der ferlet fan dat it gewoane folk, it 'gepeupel' (fan it Frânske 'le peuple'), die, wat harren oplein waard. Mar dat 'gepeupel' spriek gjin Frânsk. De adel moast harren ferleegje nei de taal fan it 'gepeupel'. Dat wie, lit my it breed hâlde, in Noardsee-dialekt. Mar dan nim ik fuortendaliks oan dat it ien fan de 'Fryske' tongslaggen wie. Mooglik sieten der ek noch Skandinavyske ynfloeden yn. Dy taal waard sawol op it drûge part as op it wiete part fan de lege lannen by de see praat. Dat lân koe ûnder wetter rinne, der ûnderstrûpe. It gebiet fan de Friezen wie grut. De adel leart himsels ek it Frysk oan. Mei flaters. *Fisk* waard *fisch*, *Frysk* waard *Vriesch*. Ek de grammatika waard ferfrânske: Wy hawwe iten hân; Nous avons manger; Wij hebben gegeten.

In mjokstaal, Frânsk-Frysk, it nije *Nederlands*, op wei om praat te wurden troch it gewoane folk, it 'gepeupel'. It liket my ta, dat it gewoane folk de adel oankrûpe woe, lykas hjoed-de-dei minsken op harren idoalen lykje wolle.

As men de skiednis fan it Nederlânsk neigiet, dan komt men nearne de Fryske konneksje mei dy taal tsjin. Krekt as hat it Frysk en Fryslân nearne bestien. Al wat yn dy tiid opskreaun is, wie yn it Latyn en Aldfrânsk. Mar betsjut soks dat yn dy gebieten allinnich Aldfrânsk of Latyn praat waard?

As wy de ynfloed fan it Frânsk op in oare taal bestudearje wolle, dan hoege wy mar nei it Ingelsk te sjen. Nei 1066 is it Ingelsk tige ferfrânske. Foar die tiid wie it ien fan de Noardsee-dialekten. Yn de Ingelske taal komt men wurden tsjin lykas: *fish*, *wash*, *ship*, *sheep*. En wat te tinken fan *attention*, *security*, *reception*, ensfh. In oare kear gean ik fierder op de taal yn.

Neiskrift redaksje:

Jellesma hallet aardich wat oeral en hy stelt yn syn artikel fragen. As guon fan ús lêzers wat te melden hawwe op dat mêd en oer syn fynsten, dan binne dy bydragen fansels wolkom by *Nij Frisia*.

Ús eigen Taal (22)

De Fryske Rie en de trije Fryslannen (II)*

De polityk en útwikselings oer de grinzen hinne

Yn it ûntwerp fan Deputearre Steaten fan de *Nota Frysk Taalbelied 2007-2010* (juny 2006): *Frysk yn Fryslân: better sichtber, mear fertroud* wurde yn haadstik 6, ‘Ryk en Europa’ doelen formulearre (oant en mei 2015), ek foar de ynter-Fryske gearwurking (s. 16, 17). Dat jildt likegoed foar kêst 14 fan it *Europeesk Hânfêst foar regionale talen of talen fan minderheden* dat hannelet oer ‘útwikselings oer de grinzen’ hinne. Dat kêst soe neffens it *Oanfalsplan Frysk* (2008) fan de *Feriening Frysk Underwiis* (FFU), de *Ried fan de Fryske Beweging* en oaren noch foar 2010 folslein útfierd wurde moatte.¹ Kêst 14a fan dat Europeesk Hânfêst slacht op it befoarderjen fan de kontakten tusken de brûkers fan deselde taal (by ús it Frysk) yn ferskillende steaten (by ús Nederlân en Dútslân) op it mêd fan kultuer, ûnderwiis, ynformaasje, beropsoplieding en permaninte edukaasje. En kêst 14b slacht op it makliker meitsjen en/of befoarderjen fan grinskrusende gearwurking tusken regionale of lokale autoriteiten fan gebieten dêr’t de minderheidstaal (by ús wer it Frysk) brûkt wurdt.² Neffens it *Oanfalsplan* kin men der wiis mei wêze dat de Provinsje Fryslân de kontakten mei East- en Noard-Fryslân yntinsivearje wol, ûnder mear troch mear *útwikselings* en it opsetten fan *mienskiplike projekten* op it mêd fan kultuer, taal en ûnderwiis (*Úntwerpnota 2006*, s. 16: tredde doel). En ek dat de kontakten mei de *Fryske Rie* en it *Europeesk Buro foar Lytse Talen* (EBLT) en/of *Mercator* (*Ibid.*, s. 17) yntinsivearre wurde sille.³ It ûndersyk nei de praktykútwurking fan Europeeske lannen dy’t diel III

Sytze T.
Hiemstra

¹ It ‘Oanfalsplan Frysk’ is op it webstek fan de FFU oan te klikken: www.ffu-frl.eu. It is û.o. te finen by *Brieven 2007 en 2008* en by *Publikaasjes* (‘Rapporten en noata’s’).

² Sjoch ek it *Memorandum 2006 van het Konsultatyf Orgaan inzake het Handvest voor Regionale of Minderheidstalen* (Ljouwert/Leeuwarden, 2007, s. 17): “De grensoverschrijdende uitwisselingen betreffen in de eerste plaats de contacten met de Noordfriezen in de deelstaat Sleeswijk-Holstein en de Friezen in Saterland in Oost-Friesland in de deelstaat Nedersaksen (beide in Duitsland). Voor de organisatie van deze contacten functioneert de Fryske Rie sinds 1956.

In bredere context betreffen de internationale contacten alle Europese regio’s met een regionale of minderheidstaal. Voor deze contacten functioneert sinds 1982 het Europees Bureau voor Minderheidstalen (European Bureau for Lesser Used Languages). De Europese Unie heeft in het nieuwe programma: ‘Integrated Lifelong Learning’ (2007-2013) budget opgenomen voor taalactiviteiten, voornamelijk netwerkactiviteiten. Het programma is open voor alle talen van de EU, nationale talen en regionale en minderheidstalen.

In het rapport van de Raad van Europa uit 2001 worden geen expliciete aanbevelingen gedaan over deze ondertekende verdragsverplichting. Hetzelfde geldt voor het rapport uit 2004. Wel wordt erop gewezen, dat het de Fryske Rie slechts **gedeeltelijk** lukt om internationale contacten met Noord-Friesland en Oost-Friesland te onderhouden wegens **gebrek aan financiële ondersteuning**. Financiële ondersteuning van de kant van de rijksoverheid is stopgezet in 1996 omdat de Fryske Rie niet langer geacht werd te behoren tot de ‘landelijk te subsidiëren infrastructuur’.

fan it Europeesk Hânfêst ratifisearre hawwe as middel om ta it ynfolgen fan minimumstanderts (*Ibid.*, s. 17) te kommen, liket de opstellers fan it oanfalsplan likegoed fan grut belang.

Der sil lykwols neffens har ek ûndersocht wurde moatte wat de Provinsje (noch) mear dwaan kin as allinnich it stimulearjen en fasilitearjen fan útwikselings oer de grins hinne. Te tinken falt oan it aktyf en mear struktureel stypjen fan it krewearjen foar it Frysk yn Noard-Fryslân en Sealterlân en it besykjen om *politike ynfloed* út te oefenjen op de Dútske oerheden, om it plak fan it Frysk yn it ûnderwiis en oare domeinen (bgl. de media) yn East-Fryslân (en Sealterlân) en Noard-Fryslân te ferbetterjen.⁴ Oer de foarm fan sa'n *mear strukturele basis* sil dus fierder neitocht wurde moatte. In mienskiplik lobby-orgaan yn Brussel (*Europeeske Uny*) om dêr mienskiplike belangen te bepleitsjen, liket my ien fan dy saken. It kommen ta in mienskiplik kultuerparlemint foar de trije Fryslannen liket my in oarenien.

Omdat de Fryske folksgroepen en it Frysk yn Dútslân in noch swierdere sile te lûken hawwe as de Friezen yn Westerlauwersk Fryslân as it giet om it fuortbestean fan de *eigen taal* en kultuer en it oerdragen fan de *mienskiplike skiednis*, hat ús (Westerlauwersk) Fryslân, as grutste fan de trije Fryslannen (wat it tal sprekkers en skriuwers oanbelanget), neffens it Oanfalsplan de morele en kulturele plicht om (mei) te striden foar it ferbetterjen fan de maatskiplik posysje fan de ûnderskate Fryske tongslaggen dêre. In *mienskiplik projekt* dat yn dat ramt yngeander besjoen wurde moat, is neffens de skriuwers fan it plan it ta stân bringen fan in 'mienskiplike' *kanon* foar de Fryske taal, skiednis en kultuer fan de trije Fryslannen, dy't ek in wichtich plak krije moatte soe yn it ûnderwiis (it lear- of ûnderwiisplan, de kearndoelen en eksameneasken) fan it basis- en fuortset ûnderwiis yn de trije Fryslannen. It muoit ús dat wy dêr neat fan werom fine kinne yn de 'Yntegrale beliedsnota kultuer, taal en ûnderwiis "Grinzen oer"' fan de provinsje Fryslân [maart 2013] en ek net yn de fyfde periodike rapportaazje fan Nederlân oangeande de ymplementaasje fan it Europeesk Hânfêst oer de perioade 2012-2014 oan de Rie fan Europa.⁵ Dêr sil de *Fryske Rie* en *Ynterfryske Rie* dus fannijs aksje foar fere moatte. Yn dat ramt is de 'Ynterfryske ferklearring', oannommen troch de Fryske Rie yn 2006, dy't basearre is op it *Frysk Manifest (Friesisch Manifest)* út 1955 (sjoch ek *Nij Frisia*, nû. 1, 2016, s. 15, 19), in opdracht en ynspiraasjeboarne om ús trije Fryslannen tichter byinoar te bringen ...

In de BFTK [Bestuursafpraak Friese taal en cultuur, 2001] is vastgelegd, dat Nederland in culturele verdragen met andere lidstaten van de Raad van Europa bijzondere aandacht zal besteden aan de Friese taal en cultuur in relatie tot de minderheidstaal of -talen in de betreffende lidstaat.

Aanbevelingen Grensoverschrijdende uitwisselingen

- Nederland moet de aandacht voor andere minderheidstalen en contacten met sprekers van andere minderheidstalen bevorderen door jumelages [vriendschapsbanden] van gemeenten in regio's met een minderheidstaal in andere (EU-lid)staten te stimuleren.

- In het voorlichtingsbeleid van het Ministerie van Buitenlandse Zaken moet structureel aandacht worden besteed aan het beleid van Nederland t.a.v. de Friese taal en cultuur in Europees perspectief.

- Nederland moet op korte termijn een **cultureel verdrag** [fetprint fan my, sth] sluiten met de Duitse deelstaten Nedersaksen en Sleeswijk-Holstein met het doel de contacten tussen Fryslân en Saterland en Oost-Friesland (Nedersaksen) en Noord-Friesland (Sleeswijk-Holstein) te garanderen en te bevorderen."

³ Sjoch bgl. de *Derde Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur 2001-2010* (Den Haag, 5 juni 2001), s. 30-31, en it *Uitvoeringsconvenant Friese taal en Cultuur 2005*. En ek de *Derde Rapportage betreffende het Europees handvest voor regionale talen of talen van minderheden 2002-2007* (Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy, 2008, p. 225-232: Artikel 14: Grensoverschrijdende uitwisselingen; art. 14, onderdeel a: bilaterale overeenkomst tussen Nederland en Duitsland inzake de Friese taal):

"[12.6] In 2001 stelde het 'Committee of Experts' vast dat in zijn algemeenheid wordt voldaan aan de overeengekomen verplichting [*Report of the Committee of Experts*, 2001, 107]. Wel dringt het 'Committee of Experts' erop aan dat in de volgende periodieke rapportage wordt ingegaan op de vraag hoe van rijkswege wordt vorm gegeven aan de bevordering van de interfriese samenwerking (hierop wordt nader ingegaan in 12.27-12.31). [...]

[12.8] In de bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân verder overeengekomen dat het Rijk en de provincie Fryslân zich inspannen om voldoende middelen beschikbaar te stellen om uitwisselingen op het gebied van cultuur en onderwijs tussen de provincie Fryslân en Oost- en Noord-Friesland te bewerkstelligen en te stimuleren (B[estuursafpraak] A[fspraak] 8.4).

[12.9] Alvorens in te gaan op het beleid van Nederland en Duitsland inzake de Friese taal en cultuur, zal eerst een korte uiteenzetting worden gegeven van het Duitse overheidsbeleid inzake de Friese taal en cultuur. Aangezien in Duitsland het cultuurbeleid primair de verantwoordelijkheid is van de betrokken deelstaten, zal de uiteenzetting over het overheidsbeleid inzake de Friese taal in Duitsland zich op de verantwoordelijke deelstaten richten, respec-

Ynterfryske ferklearring

- Rekken hâldend mei de mienskiplike skiednis fan de trije Fryslannen,
- erkennend dat de Friezen de wil hawwe om oer de nasjonale grinzen hinne yn in mienskiplik Europa harren eigen taal en kultuer en dêrmei ek harren eigen identiteit yn de takomst te behâlden,
- ússels derfan bewust wêzend dat it in frije kar is om ta it Fryske folk hearre te wollen,
- der rekken mei hâldend dat yn Fryslân, Noard-Fryslân en yn Sealterlân de Fryske taal, yn East-Fryslân it Leechdútsk yn it middelpunt fan it kulturele wurk stiet,
- yn oerienstimming mei it Ramtferdrach fan de Europeeske Rie ta beskerming fan nasjonale minderheden en it Europeeske Hânfêst foar regionale talen en talen fan minderheden en
- mei in berop op it Frysk Manifest út 1955, ferklearje wy as yn de Ynterfryske Rie fertsjintwurdige Friezen:

Wy hearre ta mear as ien steat, mar fiele ús dochs, nettsjinsteande alles wat ús skiedt, as hearrend ta ien folk, dat neffens wenst en wollen de eigen taal ûnderhâlde en útbouwe wol. Wy wolle ús taal, dy't foar ús identiteit beskiedend is, befoarderje en útbouwe. Wy dogge in berop op alle offisjele en net-offisjele ynstânsjes, benammen pjutteplakken, skoallen, tsjerken, "Landschaften", iepenbier bestjoer, ferienings en media om ús by ús stribjen nei befoarderjend fan ús taal te stypjen.

Wy befoarderje en ûnderhâlde ús mienskiplike Fryske kultuer, dy't mei ús eigen taal ferbûn is. Wy roppe – yn de geast fan it Hânfêst en it Ramtferdrach ta beskerming fan nasjonale minderheden – de Bûnsrepublyk Dútslân en it Keninkryk fan 'e Nederlannen op om it wurk fan ús Fryske ynstútusjes, ynstellings en ferbannen sa te befoarderjen, dat wy Friezen de stipe krije dy't oan de Europeeske standert foldocht.

Wy, Friezen yn Noard-, East- en West-Fryslân, wolle elkoar bystean yn Fryske oangelegenheden.

Wy wolle de gearwurking fuortsterkje om de eigen taal, kultuer, wittenskip, literatuer en alles wat rjochte is op skeppend wurk, te befoarderjen, mei it doel dat it taalkundich en kultureel ferskaat yn de Fryslannen en yn Europa ek yn de geast fan de UNESCO-konvinsjes

tievelijk Sleeswijk-Holstein en Nedersaksen.

[12.10] Bij wet van 13 december 2004 heeft de deelstaat Sleeswijk-Holstein, met verwijzing naar het Verdrag inzake de bescherming van nationale minderheden, het Europees Handvest voor regionale of minderheidstalen, artikel 3 van de Grondwet van de Bondsrepubliek Duitsland en artikel 5 van de Grondwet van Sleeswijk-Holstein, het bevorderen van de Friese taal in het publieke domein vastgelegd. De wet regelt het gebruik van de Friese taal in relatie tot de autoriteiten, de kennis van de Friese taal bij benoeming in publieke dienst, het gebruik van tweetalige, Duitse en Friese, naamborden op overheidsgebouwen, alsmede het gebruik van tweetalige, Duitse en Friese, plaatsnaamborden in de Kreis Nordfriesland en op het eiland Helgoland [noot: Artikel 3 van de Grondwet van Duitsland betreft de gelijkheid voor de wet, gelijkberechtiging van mannen en vrouwen en discriminatieverbod. Artikel 5 van de **Grondwet van Sleeswijk-Holstein** betreft de **nationale minderheden en volksgroepen**. Art. 5.2 bepaalt dat de Deense nationale minderheid en de **Friese volksgroep recht hebben op steun en bescherming**]. [fetprint fan my, sth]

[12.11] In 1988 heeft de Landtag in Kiel, het parlement van de deelstaat Sleeswijk-Holstein, een *Gremium für Fragen der Friesischen Bevölkerung im Lande Schleswig-Holstein* ingesteld. De betreffende commissie bestaat uit de voorzitter van de Landtag, één lid van elk van de politieke partijen vertegenwoordigd in het deelstaatsparlement, de Noord-Friese leden van de Duitse Bundestag in Berlijn, de *Beauftragte für Minderheiten und Kultur des Ministerpräsidenten*, een vertegenwoordiger van het *Kultusministerium* te Kiel, alsmede vier leden van de *Friesenrat Sektion Nord e.V.* De commissie komt tweemaal per jaar onder voorzitterschap van de voorzitter van het deelstaatsparlement bijeen. [...]

[12.13] De Bondsrepubliek Duitsland heeft op 11 mei 1995 het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden ondertekend en op 10 september 1997 geratificeerd. Het Kaderverdrag is van toepassing op de Deense en Sorbische minderheden in Duitsland, evenals op de vanouds in Duitsland woonachtige Friezen.

[12.14] Sinds 1 januari 1999 valt het Noord-Fries in Sleeswijk-Holstein onder de werking van het Europees Handvest voor regionale of minderheidstalen. Met betrekking tot het Noord-Fries zijn 36 beleidsmaatregelen uit deel III van het handvest onderschreven. Tegelijk zijn voor het Sater-Fries dat gesproken wordt in de Duitse deelstaat Nedersaksen 35 beleidsmaatregelen uit deel III van het Handvest onderschreven. In 2000 heeft de Duitse Bondsregering de eerste rapportage, volgens artikel 15.1 van het Europees Handvest voor regionale of minderheidstalen aan de Raad van Europa uitgebracht, in 2003 gevolgd door een tweede rapportage.

[12.15] Er bestaat *geen* culturele overeenkomst tussen Nederland en Sleeswijk-Holstein en/of Nedersaksen, waarbij de Friese taal als een van de *gemeenschappelijke aandachtspunten* is aangemerkt. In het cultureel verdrag tussen Nederland en Duitsland (1961) wordt de Friese taal niet

expliciet genoemd. Wel kan het verdrag als basis dienen voor uitwisselingen op het gebied van cultuur, onderwijs, jeugd, etc. waarin de Friese taal en cultuur een rol spelen. Met name op het terrein van onderwijs en onderzoek bestaat een nauw contact en geregelde samenwerking tussen de instanties die op dit terrein werkzaam zijn (waaronder de Fryske Akademy te Leeuwarden, de Ostfriesische Landschaft te Aurich, het Nordfriisk Instituut te Bredstedt en het Nordisch Institut van de Christian-Albrechts-Universität te Kiel). Verder spelen ook de Fryske Rie, alsmede het Frysk Ynternasjonaal Kontakt (FYK) een rol in de bevordering van de interfriese contacten (zie: 12.27-12.31). [...]

[12.18] In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk en de provincie Fryslân zich inspannen om voldoende middelen beschikbaar te stellen om uitwisselingen op het gebied van cultuur en onderwijs tussen de provincie Fryslân en Oost- en Noord-Friesland te bewerkstelligen en te stimuleren (BA 8.4).

[12.19] In het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn afspraken gemaakt over de bevordering van de interfriese samenwerking. In de bestuursafpraak zijn Rijk en provincie overeengekomen dat het Rijk en provincie Fryslân zich inspannen ten gunste van een constructieve samenwerking tussen gebieden waar regionale of minderheidstalen worden gesproken in de lidstaten van de Raad van Europa (BA 8.1). De provincie Fryslân steunt verder het werk van de stichting Fryske Rie en het Europees Bureau voor Minderheidstalen financieel (BA 8.2). [...]

[12.21] In artikel 8.2. van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de provincie en de ministers van resp. Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zich inspannen om de culturele en bestuurlijke contacten tussen de drie Frieslanden te bevorderen. [...]

[12.23] In artikel 8.5 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat in 2005 nader overleg gevoerd wordt over de potentiële bijdrage van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ten behoeve van de inter-Friese activiteiten en contacten, bijvoorbeeld in het kader van het internationale cultuurbeleid. [...]

[12.27] De stichting Fryske Rie, opgericht in 1956, streeft ernaar op maatschappelijk en cultureel terrein het contact tussen de Friezen in Fryslân, Noord- en Oost-Friesland te bevorderen. Sinds 11 september 1998 neemt de Fryske Rie deel in de mede door haar opgerichte Ynterfryske Rie. De Ynterfryske Rie is een overkoepelende organisatie voor de Fryske Rie in Fryslân en de beide collega-organisaties in Nord- en Ost-Friesland. De Ynterfryske Rie organiseert, naast een jaarlijks programma van uitwisselingen op het terrein van de Friese taal en cultuur, eenmaal per drie jaar een zogenaamd Ynterfrysk Kongres, waarin actuele en gemeenschappelijke thema's voor een breed publiek aan de orde worden gesteld. De organisatie van het congres wordt

fuortsterke wurdt.

Us wurk fynt syn grûnslach yn it bewustwêzen dat wy yn de trije Fryslannen yn ien mienskip libje mei minsken dy't har neffens komôf, taal of op oare grûnen net as Friezen beskôgje. Dat gearlibjen easket respekt en tolerânsje fan wjerskanten en dat stribje wy ek nei. Wy binne derfan oertsjûge dat wy dêrmei ek bydrage oan de frede yn ús diel fan 'e wrâld.

Oannommen yn de miene gearkomste fan de Ynterfryske Rie op 5 maaie 2006 yn de Nordseeakademie yn Leck, Nordfriesland. Op 7 maaie 2006 ûnderskreaun troch de foarsitters fan de ûnderskate seksjes: Noard, East en West. Op 23 novimber 2006 is de Fryske tekst autorisearre yn de gearkomste fan de Fryske Rie te Ald Beets.

**It earste part fan dit artikel stie yn Nij Frisia, nû. 1, maaie, 2016, s. 13-19.*

afwisselend door één van de drie in de Ynterfryske Rie deelnemende organisaties voor haar rekening genomen. In 2003 vond het congres, georganiseerd door de stichting Fryske Rie, in Leeuwarden plaats. In 2006 werd het congres, georganiseerd door de Friesenrat Sektion Nord e.V. gehouden in Leck, Noord-Friesland. [...]

[12.29] Van de provincie Fryslân ontvangt de Fryske Rie jaarlijks een subsidie teneinde de contacten met Oost- en Noord-Friesland te bevorderen via uitwisselingen en het genoemde congres. In de jaren 2002, 2003, 2004 en 2005 bedroeg het subsidie respectievelijk 4008, 4008, 3717 en 4124 euro. Naast deze reguliere subsidiëring kan voor specifieke activiteiten sprake zijn van een ad hoc-subsidiëring. [...]

[12.35] Het staat provinciale of lokale autoriteiten in Fryslân vrij om vriendschapsbanden of jumelages aan te gaan met regio's of gemeenten waar net als in de provincie Fryslân de eigen taal en cultuur een belangrijke plaats innemen in het maatschappelijke en culturele leven. Overigens hebben de Friese gemeenten en de Provincie Fryslân tot nog toe geen vriendschapsbanden of jumelages gesloten met lokale of regionale autoriteiten in Noord-Friesland en het Oost-Friese Saterland of in andere Europese regio's met een eigen taal en cultuur [noot p. 232: In het overzicht van vriendschapsbanden van Nederlandse gemeenten, zoals dat is te vinden op internet (www.stedenbanden.nl) worden dergelijke contacten in ieder geval niet vermeld].

[12.36] **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat het

Nederlandse beleid zoals bedoeld in artikel 14 van het Europees handvest wordt ontwikkeld in overleg met de provincie Fryslân, zoals naar voren komt in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 en het Uitvoeringsconvenant van 2005.” Ek oanhelle yn it *Oanfalsplan* (2008), haadstik VIII, *Utwikseling oer de grinzen hinne* [ynklusyf de noaten op s. 95-97 fan dat plan], oan te klikken op www.ffu-frl.eu by ‘Publikaasjes’ 2008.

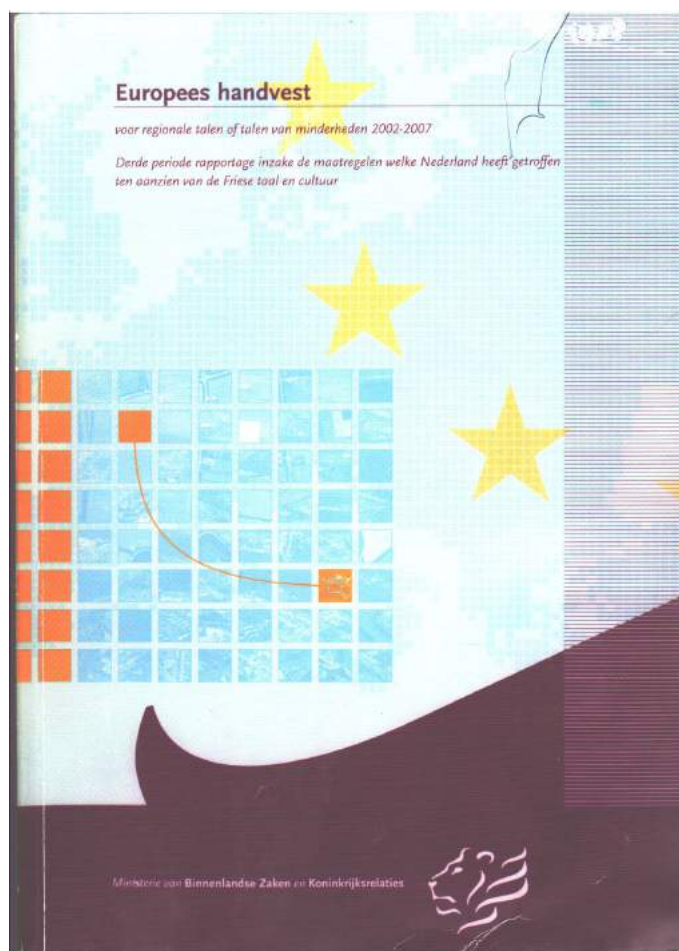
⁴ Yn it tredde rapport fan de Rie fan Europa *Application of the Charter in the Netherlands* [3rd monitoring cycle] (Strasbourg, 9 July 2008) oer de útfiering fan it *European Charter for Regional or Minority Languages* (*Europeesk hânfêst foar regionale talen of talen fan minderheden*) wurdt oer kêst 14 (‘Transfrontier exchanges’, s. 25) opmurken:

“[149] During the 3th monitoring cycle, the Committee of Experts was not informed of any direct co-operation between regional or local authorities in the Frisian-speaking areas of the Netherlands and Germany (Friesland and North Friesland/Saterland). However, the provincial authorities of Friesland have subsidized the ‘Fryske Rie’ (Frisian Council), which promotes contacts with North Friesland and the Saterland, and also provided ad hoc assistance to particular projects. Furthermore, the provincial authorities occasionally assist the youth organisation ‘Frysk Ynternasjonale Kontakt’ which promotes contacts between speakers of regional or minority languages in Europe, including North and Sater Frisian.

[150] The Committee of Experts considers this undertaking fulfilled. It nevertheless encourages the Dutch authorities to actively promote co-operations between regional or local authorities in the Province of Friesland and in the Frisian-speaking areas of Germany on a **more structured basis**.” [fetprint fan my, sth]

⁵ Yn de ‘Vijfde periodieke rapportage inzake de maatregelen door Nederland getroffen met betrekking tot de implementatie van het Handvest’ oangeande it ‘Europees Handvest voor regionale talen van minderheden 2012-2014’ dat yn oktober 2015 buorkundich makke is, wurdt ûnder it kopke ‘Grensoverschrijdende uitwisselingen (artikel 14 van het Europees Handvest)’ allinnich opmurken: ‘Het opbouwen en onderhouden van netwerken met personen of organisaties die zich inzetten voor minderheids- of regionale talen is van evident belang, daar er veel kan worden geleerd van andere talen en personen die zich hiervoor inzetten (delen best practices). In de Europese Unie krijgen regio’s met een regionale taal of minderheidstaal de kans om met elkaar in contact te komen. Voor Fryslân zijn van oudsher en vanuit taalkundig perspectief de relaties met de Friese taalgebieden in Duitsland van belang. Daarnaast wordt ook ingezet op relaties met andere taalminderheden in Europa. In Nederland is de provincie Fryslân de partij die zich hier maximaal voor inzet.’ Soks is net botte konkreet en der sprekt net folle ambysje út as men sjocht nei de opmerkings en winsken fan it ‘Committee of Experts’ yn de *Derde Rapportage betreffende het Europees handvest voor regionale talen of talen van*

minderheden 2002-2005 (Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy, 2007, s. 221-228) [yn dizze jefte: noat 3]: ‘Wel dringt het ‘Committee of Experts’ erop aan dat in de volgende periodieke rapportage wordt ingegaan op de vraag hoe van rijkswege wordt vorm gegeven aan de bevordering van de interfriesse samenwerking.’

Tredde periodike rapportaazje oangeande it ‘Europeesk Hânfêst’, 2008 (einredakteur: Auke van der Goot; rapporteur: Piet Hemminga)

By it ferstjerren fan Au(c)kje Hoogland-Peanstra

Sytze T. Hiemstra

Hjirûnder folget in brief fan ús tige wurdearre meiwurker Bertus Jans Postma oan de iepenbiere Martena-skoalle ('what's in a name?') te Bitgummole. Dat brief hat op 7 maart 2016 op inkelde plakken op Facebook stien, nei't ik op 5 maart 2016 it brûken fan it Hollânsk as taal fan de rou-advertinsje yn myn eigen akkonto kritisearre hie (mei de oanbelangjende rou-advertinsje der as yllustraasje by).

Op myn eigen stee op Facebook achten guon dat der op dat stuit (fier) by troch. Jo mochten gjin krityk hawwe op it taalgebrûk fan de ferantwurdlike lju by dy skoalle. Op oare akkonto kaam lykwols wer ynstimming.¹

En fansels: *Jongfriezen* binne net gau fan 'e wize ...

¹ Negative reaksjes (5 maart 2016) kamen fan Martsje de Jong ('Ik bin der gewoan beroerd fan', '... it is der sa fier by troch, dat ik der lilck om bin', 'Hoe yn 'e frede doarsto it oan en leverje kommintaar op in rou-advertinsje fan in oar oer in oar? Ik fyn it moai datst opkomst foar de Fryske taal, mar Aukje wie perfoarst gjin taalfaksist. Al hoe spitich dat ek foar dy is. Ik fyn dit der mear as fier by troch'), Willem Schoorstra (Ik bin it mei Martsje iens. Soks roait nearne nei'), Froukje Reitsema ('Do hast gelyk'), Ids Talen ('Yndied Martsje, der fierwei by troch'), Daam de Vries ('Sytze is de man fan de taalnoarm. Dêr hearre gjin wearden by'), Annet Meesters ('Ferskrikkelik! Die man mat sich deaskamje'), Marchje Bakker-Spoelstra ('Hy moat him skamje ta de tiennen ut. Bah'), Bram Kloosterman ('Ferskrikkelijk, wat in omkoal juh'), Hanneke de Jong ('Us heit hie froeger al gedonder mei him. Dy wie ek net genôch fan de Fryske Lear. Sokken feroarje dus net en ferniele mear foar it Frysk as 1 Hollânsktalige advertinsje'), Elske Schotanus ('oandien wêze en meipp de famylje meilibje: taal(polityk) docht der yn dizzen net ta'), Jan Hospes ('Bizar. Hoe ontstaat zoiets'), Afke Laverman ('Martsje do hast grut gelyk hy

Brief fan Postma oan de 'kultuerdraggers' fan de skoalle

B.J. Postma
It Bosklân 15
9045 PV Bitgummole

Bitgummole, 8 maart 2016

It team, de MR en OF fan de Martena-skoalle
p/a de skoalldirekteur J.J. Hooiveld
Vrijburg 1
8734 GK Easterein

Achte team, MR en OF,

Ferline wike is ús Au(c)kje Hoogland-Peanstra ferstoarn. Behalven it deaberjocht stiene der 24 advertinsjes mei roubeklach yn 'e kranten fan 3, 4 en 5 maart. Fan dy 25 wiene 22 yn de folkstaal skreaun en mar 3 yn de steatstaal.

1. Ien fan dy 3 wie jimmes. En dat stiek. By de kremaasje fan ferline wike sneon trof ik in Poppenwierster dy't, krekt as myn oarehelte en iksels, nochal wat argewaasje fan jim advertinsjetaal hie en fan doel wie om jim te skriuwen. Mar mei ien brief – mines – soe it wol ta kinne, wie er fan betinken. Op Facebook skreau in Drachtster syn krityk: *In ferneamd Frysk skriuwster is ferstoarn en it reinde Frysktalige rou-advertinsjes. Sa net fan de Martena-skoalle fan Bitgummole. Dy koe dat fatsoen blykber net opbringe foar in âld-kollega.* (dát yn moderne Facebook-taal). Wat dêrnei kaam, besparje ik jimme.

2. Frysk is hjirre de taal en yn De Haach hawwe se útmakke, dat yn ús lân it Hollânsk in dêroan lykweardige taal is. Ús sprake is – mei wurden út de rigen fan it provinsjale CDA – 'de ûnderlizzende taal' en dy kriget beskerming yn in ynternasjonaal ferdrach,

in taalwet fan De Haach en Bestjoersoerienkomsten Fryske Taal en Kultuer tusken Provinsje en Ryk. Sa besjoen draacht de Martena-advertinsje net by oan de beskerming fan Frieze taal, mar taast er dy oan.

3. Doe't iksels lang ferlyn foar 't earst nei skoalle gie, moast ik op 'en aldergausten it Hollânsk oanleare en de taal fan ús heit en mem op 'en aldergausten ôfleare. It ûnderwiis dreau âlden en bern doelberet útinoar. Út jim advertinsjetaal is – tinkt my – wol op te meitsjen, dat der fan datoangeande yn it taalûnderwiis net it measte feroare is. En dêr binne Aukje har neiste sibben slachtoffers fan wurden.

4. Mienskip is de lêste tiden ít biewurd: ien en mien en mei-inoar stean. De dea fan in Fries of Friezinne hie foar jim in gelegenheid west om fan dy mienskip te tsjûgjen. Te ferwachtsjen hie west, dat jim lêste earbetoan oan ús Aukje, Friezinne yn ieren en sinen, in Frysktalige rou-advertinsje wie ynstee fan ien yn de taal dy't ús Aukje harres net wie. Dat wie no krekt gjin tsjûgenis fan mienskip.

Ik stean der by jim op oan, om tenei jim advertinsjetaal by de doarpstaal oan te passen. En mochten skoalmasters de thústaal fan 'e bern net yn 'e macht hawwe, dan kinne se der by de Afûk wol wat oan dwaan: nimmen is ommers te âld om te learen.

Bitgummoolster achtinge,

moat hik skamje'), Anne Tjerk Popkema ('Martsje hat grut gelyk, Spul meitsje om in advertinsje foar ien dy't it spul nea en te ninter opsocht!'), Suwarda Vis Algra ('Wer sit dy man syn ferstân? ').

Ik tankje de reagearders en gun harren graach har kommentaar. De measten ken ik net en dan moat men it grif wurdearje dat se harren uterje doarre. Der bestiet frijheid fan mieningsutering, mar it yn dit gefal net echt foar myn observaasje en myn oardiel. In reaksje fan Dinie Postma wie ynformatyf ('Mar is it no offisjeel Peanstra of Peenstra? Of kin it beide?'). It hat my ek noch in nije 'freon' opsmitten op 5 maart, grif in 'echtenien'. De op oare plakken ynkommen positive reaksjes lit ik gewurde (ek tige tank!), dy binne yn dit ramt wat minder nijsgjirrich. Fierders sprekt it hjirby werjûne brief fan Postma oan de skoalle dúdlike taal; ik hie it net better formulearje kinnen. It brief hat op 7 maart op guon plakken ek op Facebook stien en fierders gjin negative reaksjes mear opsmitten. Mei de oprop ta 'skamte' falt it sadwaande nochal ta ...

LEEWARDER COURANT

04 maart 2016, pag. 36

Deze keer een definitief afscheid

Aukje Hoogland-Peenstra

onze voormalige collega

Wij wensen de familie veel sterkte toe

Team, MR en OV
van de Obs Martenaskoalle Bitgummole

Jonge skriuwers skriuwe foar 'Nij Frisia'

Team Fryslân: 'Leaver dea as slaaf'

Aant Jelle Soepboer

'Leaver dea as slaaf!!!' Dy skreau komt út 'e strôten fan fiif rûge striders, dy't dêrmei de oanfal iepenje op har fijân oan de oare kant fan it slachfjild. Oan 'e teannen ta yn in midsiuwsk harnas stutsen, sette hja as in trochsmarde masine nei foarren, altyd besykjend om de taktyk fan de tsjinstanner yn te skatten. De grûn trillet ûnhjirmlik ûnder de swiere fuotstappen fan 'e ridders as beide partijen op elkoar ôfstoarmje en dan is der it alderheislikste lûd fan stiel op stiel. En fan gjalpen en hymjen efter tichte helmen wei. Rou wurdt der op elkoar ynslein mei alderhanne slachark en nei in swiere klap mei in stjitskyld stuitert de earste fijân hurd efteroer en bliuwt dêr yn de drek lizzen. It swiere gefjocht set troch oant de lêste man sûnder genede oer de flier reage wurdt.

Wa't tinkt dat boppesteande alinea oer in midsiuwske fjildslach giet, hat it mis, foar in part alteast. *Team Fryslân* is it ynter-Fryske HMB['*Historical Medieval Battles*']-team dat hjoed-de-dei út alle parten fan it Fryske Ryk krigers lûkt. It is gjin sabeareboartsjen lykas by 're-enactment', want it giet der bytiden rûch om wei. It midsiuwske 'full-contact'-fjochtsjen hat de lêste fiif jier hurd oan populêrens wûn, dêr profitearje Mi-

LXVI-I-24

Historical Medieval Battle International Association e.V. (HMBIA) is pleased to invite Friesland National Team to The Fifth Jubilee HMB World Championship "Battle of the Nations", which will take place on June 12th-15th, 2014 in picturesque historic town of Trogir, which has been included in the UNESCO list of World Heritage Sites since 1997, located on the Adriatic coast of Split-Dalmatia County, Croatia.

The purpose of the festival is to encourage, foster and promote the interest in Historical Medieval Battle and Historical Reenactment (collectively, "HMB") and to act as a worldwide community, cultural and sport international network for persons practicing and supporting such activities, with a view to develop and foster international HMB network, subculture and art, as well as to support and facilitate the interest of the society and general public to historical and cultural heritage of medieval times.

The "Battle of the Nations" HMB World Championship is an international event organized by Historical Medieval Battle International Association e.V., first held in 2010, and held in Europe every year since. It is a full contact competition, using metal weapons and armour, and a standardized list of rules. National teams in "Battle of the Nations" compete at the championship in several standard categories, including: "Male Duel", "Female Duel", "Group battles", "Mass battles" and friendly buhurts "all vs all".

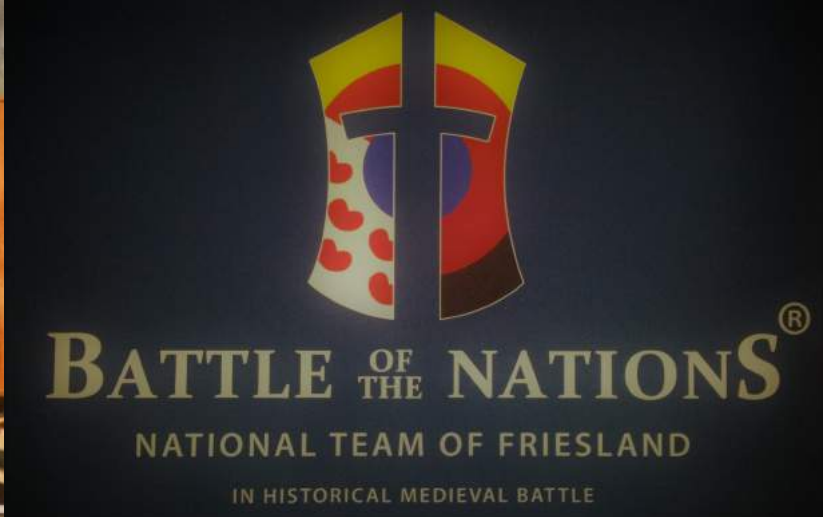
All battles are full contact, no stage reenactment enrolled.

I strongly encourage you to join us for this fabulous event. It promises to be a memorable time for all involved.

Thank you, in advance, for your consideration of this invitation.

Sincerely,
Anton Trubnikov
HMBIA President

HISTORICAL MEDIEVAL BATTLE INTERNATIONAL
ASSOCIATION E.V. (HMBIA)

chael Tegge en syn Fryske krigers oan de iene kant fan, oan de oare kant wurdt de konkurrinsje fansels ek hieltyd sterker. Der wurdt fûl traïnd troch de mannen dy't, neist har eigen 'midsiuwsk' fjochtsjen, ek dogge oan boksen, MMA ('Mixed Martial Arts'), hurddraven en noch oare fjocht- en úthâldingssporten.

Yllustraasjes

Fan boppe-lofts mei de klok mei (side 24 en 25):

- Team Fryslân: 'Lever düad üs slav!' (foto: Michael Tegge)
- Ôfbylding op it findel fan it Fryske tiim
- Aant Jelle Soepboer
- Útnûging foar 'The Battle of the Nations'

Yn jannewaris 2017 wist *Team Fryslân* him te kwalifisearjen foar de wrâldkampioenskippen 'Battle of the Nations' yn Barcelona, dêr't it tiim it opnimme sil tsjin de top fan 'e wrâld yn in monumintale arena, lykas de gladiatoaren yn it âlde Rome. De tsjinstân is grut, benammen út de eardere Eastbloklannen komme sterke tiims wei, mar 'op ús outfits hawwe wy it pompeblêd en wy fjochtsje mei ús hert, foar Fryslân, ús biedwurd is net foar neat "*Leaver Dea As Slaef*", sa fertelde ik yn in fraachpetear mei Omrop Fryslân. It tiim is lykwols net ûnbekend mei ynternasjonale gefjochten, ôfrûne desimber fochten hja al yn it Olympysk Stadion fan Moskou, dêr't de ploech ein 2017 ek wer hinne sil.

Wolle jo de hurde bazen fan *Team Fryslân* yn de buert yn aksje sjen, dan kin dat ek, want yn it wykein fan 19 en 20 augustus 2017 sil de groep fjochtsje en demonstraasjes jaan by de 'Keningsstriid' op it *Imaginarium Festival* te Gytsjerk. Dêrneist is it tiim altyd op 'e siik nei nije geve krigers en golle stipers. Dus liket it jo wat ta of wolle jo mei de groep yn kontakt komme, dan kinne jo maile nei Michael Tegge (tegge-asega@email.de), de kaptein fan it tiim, of nei Aant Jelle Soepboer (a.j.soepboer@gmail.com), ôffurdige fan Westerlauwersk Fryslân.

EALA FRYA FRESENA!

Aant Jelle Soepboer wennet yn Oentsjerk, is in noch jonge learaar skiednis en ierdrykskunde en skriuwt jongereinboeken en skiednisferhalen.

KÂLD AS IN PÛN MOAL

Ús Doarpsbelang-Bitgummole hat in foarsitter. Hy soe ien út tûzen wêze as it doarp safolle yn-wenners hie, mar mei in 927 minsken komt Bitgummole dêr noch net oan ta. De foarsitter is sadwaande ien út 927. Hy is in man fan kwizekwesje, drok besteld mei alles dat it doarp oangiet en oates en toates by de kolleezjes fan b. en w. en deputearre steaten.

Op 13 maart 2015 hold Doarpsbelang-Bitgummole de jiergearkomste. De foarsitter koe net op 'en nij keazen wurde, syn tiid wie om. Op 'e wurklist stie dêroer ûnder 7c: 'Ôfgeand: Doeke de Jong [de foarsitter, BJP]. Beneaming: Doeke de Jong.' Hoe't dat koe? De skriuwer joech tekst en útlis: nei syn ôfgean wie de man in 'amt-leas' lid wurden

dat troch de gearkomste net nóchris keazen wurde koe, mar wól beneamd(!). Dêr die it bestjoer de tasizzing by, dat mei in karbriefferoarjng dy klucht net nochris út-helle wurde kinne soe. De gearkomste wie alles goed, fan beswier en tsjinspraak wie gjin sprake.

Yn de lêste jiergearkomste op 11 maart 2016 woe im-men by it omfreegjen witte hoefier't it be-stjoer wie mei de feroarjng fan it karbrief, fan de grûnwet. De foarsitter seach it swurk driuwen en liet de man net útprate. De gearkomste sloech it ynsidint gjin acht. No, mear as oardeljier nei 13 maart 2015, is de neamde tasizzing noch net neikommen, dat wy kinne itselde keunstke wol mear ferwachtsje. Yn it slimste gefal bliuwt ús Doarpsbelang oanklaud sitten mei in foar-sitter-foar-it-libben. Botte demokra-tysk like ien en oar my net ta.

Yn Jerope krige de klucht in bytsje omtinken, mar yn de presidinsjele paleizen yn guon Afrikaanske lannen nammerste mear. Yn Kongo moat presidint Joseph Kabila neffens de wet meikoarten ôfgean, mar om oanbliu-we te kinnen, ferskoot er de ferkiezings nei 2018. Yn Boerûndy en Rûanda hiene syn kollega's, Pierre Nkurunziza en Paul Kagame, ferline jier de grûnwet al oanpast. Sa koene se alle trije noch in tredde kear regearje, krektlyk as ús Doarpsbelang-foarsit-ter. Dêrjins binne der al deaden om fallen, hjirre noch net. Bitgummole bliuwt kâld as in pûn moal ...

Bertus Jans Postma,
Bitgummole

Pinksterfeest

De deis fan it Pinksterfeest wiene se mei har tolven op ien en itselde plak byinoar. Op in stuit kaam der in ferheftige wyn út 'e himel oanstrûzen en yn fjoer en flammen rekken se fol fan de hillige Geast en sprieken se allegearre yn oare talen. En elk dy't dêr op ta kaam hearde har yn syn eigen memmetaal sprekken. De moarns fan de fyftjinde maaie gie it lykwols hiel oars as doe: nimmen yn tsjerke hearde de preek yn syn eigen memmetaal; elk hearde dûmny sprekken yn de staatstaal. De tsjerkerieden achten de taal fan Hollân dé tsjerketaal en de eigen memmetaal fan it eigen tsjerkfolk in twadderangstaal. It Deiblêd neamde net mear as twa útsûnderings: yn de tsjerken fan Hantumhuzen en Hjerbeam wiene der Frysk Oekumenyske tsjerkestsjusten. De Hantumhúster Sint Annatsjerke wie dy sneintemoarns fierhinne fol. Alleman en -frou hearde fan de tolve yn 'syn eigen taal', 'syn eigen memmetaal' en 'ús eigen taal' (Hannelingen 2:6,8,11). Mei de Grinzer dûmny Tinga en it Bûtenpostmer Canto Libre hawwe wy Pinksterfeest fierd yn Friezene eigen taal!

▶ Bertus Jans Postma, Bitgummole

Út: Friesch Dagblad (18-05-2016)

Ûndersteand ynstjoerd stikje fan Bertus Jans Postma woe de redaksje fan it Friesch Dagblad net opnimme. Goed dat der ek noch oare media binne dy't sokke lûden net smoare ...

Talen yn de FNP

De moarns fan de achtste hold Frysk-Nasjonaal in gearkomste yn Wurdum. De partij bespreek dy sneons it praatstik 'Fan taalpartij nei aksjepartij' (FD, 10 oktober). Mannichien hie har/him dêrop taret, mar it hie net hoegd: it hiele stik is deaswijd, faaks om't de skriuwer dêrfan yn it bûtenlân wie. In grut part fan de tiid gie it petear oer de taal fan in FNP-lid yn in folksfertsjintwurdiging. Fandat wie ien en oar yn 2013 al regele yn in profylskets foar riedsleden: yn de riedseale fan Stannebuurt leit it Biltsk yn 'e reden, yn dy fan Oosterwoolde en Wolvege it Stellingwarfsk en yn alle oare is it Frysk partij-eask. Mar nei de weryndieling yn de noardwesthoeke nimt in Frije Bilkert fansels syn eigen taal mei nei de Frjentsjerter riedseale.

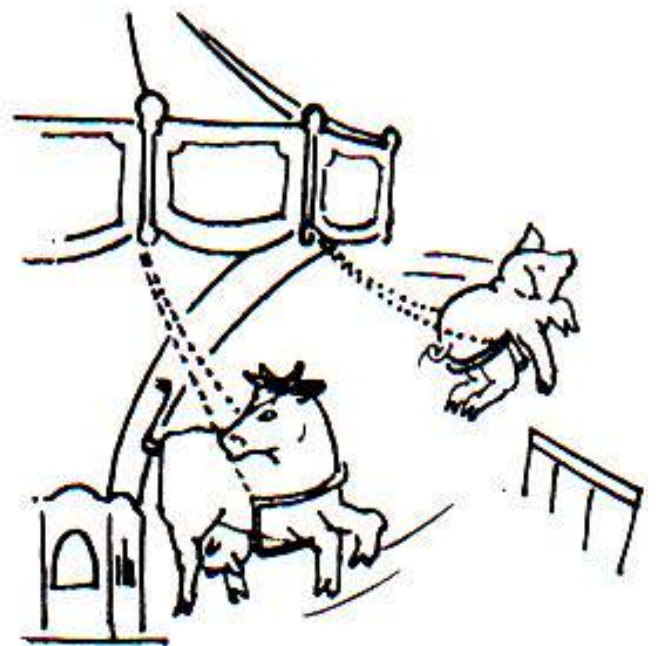
En yn de Steateseale? Yn net ien fan beide Keamers yn De Haach mei in lid oan it wurd yn it Frysk – minderheidstaal yn Nederlân. Mar yn ús Steateseale leit it lân wat oars, wat freonliker. Dêr sprekke leden yn it Biltsk en it Stellingwarfsk – beide minderheidstalen yn ús lân. Jierren lyn haw ik frou Anita Andriesen yn har eigen Biltsk heard en letter Piter Jonker yn syn Stellingwarfsk.

It praat fan Frysk-Nasjonale folksfertsjintwurdigers soe der noch wol op troch kinne, it skriuwen hie der wol oan. Ik haw in rigele fan Hollânske ynslûpsels yn har nijmoadrich Frysk yn 'e hûs. In foarbyld: okkerjiers krigen oarehelte en ik yn in FNP-advertinsje in útnûging foar Snitser 'merke'. Dêrhinne fansels, wy hiene yn gjin jierren jut op 'e kop slein, yn in draaimûne sitten en oaljekoeken preaun. Mar wy hawwe gjin slajut troffen, gjin draaimûne en gjin oaljekoekskream. It hat in loop om 'e nocht west. Neitiid die bliken, dat de partijmaten in lêzing oer de arbeids'merk' bedoeld hiene, dêr't in echte professor oer gear west hie.

Súdwesthoekster Frysk-Nasjonaal koe 'merke' en 'merk' net útinoar! In twadde foarbyld: in FNP-wethâlder ûnderfûn 'de *bereidheid* om har advizen oer te nimmen' en dat Friezen har taal fersleauken 'is *jammer*' (FD, 11 oktober 2016).

Klear as in klok, in part fan de partij-elite moat syn taal byspikerje en dan komt alles wer goed.

Bertus Jans Postma,
Bitgummole

Wat der mankearret oan de ‘Fryske identiteit’ fan Steven Sterk

Steven Sterk ferliket yn Opiny (LC, 26-I-17) de Fryske identiteit mei in gehakbal mei fiif yngrediïnten: taal, kultuer, lânskip, sosjale kohesje en skiednis.

Mar as jo der in hap út nimme, dan liket it der op dat it sâlt fergetten is. As Sterk betinkt wat ‘identiteit’ is, sit er te dreechstinnen en ferjit er dat identiteit ek slim beskieden wurdt troch oare, rivalisearjende, identiteiten. Lykas supporters fan FC Heerenveen mar min oer de kleur giel kinne om’t hja dy mei Cambuur identifisearje, sa min meie de Cambuur-supporters it

Fryske folksliet lije. En faaks hawwe hja der bûten it heitelân folle minder lêst fan as op It Hearrenfean (dat is ek liquid identity).

Ik hie sels noch gjin Fryske identiteit doe't ik as jonkje fan seis foar it earst nei skoalle gie. Ik wist allinne fan de talen Frysk, Starumersk en Hylpersk ôf. Mar dat hie

neat te betsjutten, want inkeld in poerfrjemde taal, it Hollânsk, sloech op skoalle foar master op. Doe waard my stadichoan dúdlik dat ik in Fries wie en dat Friezen minder rjochten as Hollanners hawwe.

De Nederlânske identiteit set him ôf tsjin de Fryske. Sadwaande is yn de saneamde ‘vaderlandse’ skiednis it Fryske part fan de earste tûzen jier fan ús skiednis weilitten en begjint it grutte ferhaal fan Nederlân pas echt by de ‘vader des vaderlands’, dy’t ús fan de Spanjerts befrijd hat. (Hjoed-de-dei wurdt Willem fan Oranje lykwols ek al mei Erdogan ferlike.)

Nea hearre de bern op skoalle dat Nederlân ûntstien is as risseltaat fan de konferinsje fan Wenen yn 1814-1815. Doe’t Napoleon ferslein wie, wie it ek dien mei de ‘gelijkheid’ en de ‘broederschap’ en kaam de adel wer oan de macht. Op dy konferinsje is troch oare

Europeeske lannen – der wie net ien by dy’t ús lân fertsjintwurdige – besletten dat der in keninkryk ‘Nederland’ komme moast.

Doe binne de grinzen fan Nederlân lutsen. Bygeand kaartsje fan de noardlike departeminten fan it Frânske keizerryk yn 1811 jout oan dat dy net lykje op hoe’t it dêrfoar wie. Om de ‘Nederlânske’ identiteit as superieur foar de Fryske oer ôf te skilderjen, is der dus tûzen jier Fryske skiednis skrast en twahûndert jier Hollânske myte by betocht.

As men no betinkt dat ús taal en kultuer troch oerweldigjende Hollânske ynfloeden sels mei de ûndergong bedrige wurde, dan is it eins wol nuver dat Sterk dy oaljefant, dy’t mei ien poat boppe op ús identiteit stiet, net stean sjoen hat.

Piter Dykstra, Mitselwier

Oer identiteit: supporters fan SC Heerenveen kinne mar min oer de kleur giel. FOTO HENK DIJKS

TE GAST

It Frysk en de hegerein

Wy hawwe lêst fan it calimerokompleks (Kees Leistra, LC 24 jannewaris). Wy moatte mear Frysk brûke (Chris van Hes, LC 20 jannewaris). Wy binne sleau as it om ús memmetaal giet (safolle skriuwers). Mar kinne wy dat dy winkelfamkes, opfiedende âlders en skoalmasters dy't útgien wurde as hja Frysk jaan wolle, dat samar oanwriuwe?

It Frysk hat in folle legere status as it Hollânsk: jo kinne net sûnder Hollânsk om in baan te krijen. Jo meie dan wol Frysk prate foar in rjochter, mar is dat wol sa snoad as jo ris yn dat ferklagebankje sitte foar in anty-Fryske rjochter? It Hollânsk is de taal fan de hegerein (elite); it Frysk is foar de legerein.

Ik kin wol in boek skriuwe oer de efterstelling fan it Frysk, mar de minsken leauwe net dat se in soad ynfloed hawwe op de kulturele ferhâldings. En as se wrotte moatte om hegerop te kommen, kinne se harren mar better ta it Hollânsk beheine.

It hiele spul stiet dus frijwat klem

Stel jo ris foar: jo emigrearje nei in doarp yn Amearika. De minsken dêr fermimme wol dat it Ingelskpraten jo net al te flot ôfgiet en hja beslute spontaan om Hollânsk (of noch sterker: Frysk!) te learen, sadat jo jo net mear hoege te ferbrekken en jo josels earder thús fiele yn dat fiere Amearika. 'Wat binne de minsken hjir freonlik', soene jo tinke? Dan komme jo noch net

út de hegerein, want dan soene jo tinke: 'Wat goed fan my, dat ik sa'n hiel doarp stypje kin om de kimen te ferlizzen nei kultueren mei safolle mear djipgong as harren eigen.'

Dat binne de minsken dêr ek mei jo iens, want immen mei sa'n kulturele bagaazje as jo hat meastentiids gelyk. It duorret dan ek net lang of jo sitte yn de bestjoeren fan kulturele organisaasjes en skoallen en jo wurde foarsitter fan de organisaasje fan kulturele-haadstêd-safolle fan jo doarp. En nei in pear generaasjes heart men inkeld noch in ferhaspele Ingelsk wurdje fan in pake tsjin syn bernsbarn dy't er fan skoalle hellet...

Sterk ferhaal, as jo de taal net yn 'e macht hawwe, kinne jo ommers nea yntegrearje? Op Fryslân nei dan!

As de taal dy't ús identiteit bepaalt, delhelle wurdt, wurde wy ek delhelle. Dat is ûnrjocht en dêrom moat it oars. Wy binne ommers net minder as in oar.

In oerheid heart de swakkere te beskermjen en diskriminaasje te bestriden, mar dat bliuwt nuodlik, want de oerheid is ek de hegerein.

It hiele spul stiet dus frijwat klem, sadat it foaral op de strikers, de pakes en beppes oankomt om te razen en te roppen, stikjes te skriuwen en te demonstrearjen oant der mear 'beweging' komt: sâ dat de winkelfamkes tenei foar harsels opkomme, de skoalmasters en skoaljuffen foar de bern en de oerheid foar mear as allinnich geveltsjefrysk.

PITER DYKSTRA
Mitselwier

It Frysk hat in folle legere status as it Hollânsk. FOTO ALEX J. DE HAAN

TE GAST

Yntegraal trijetalich lesmateriaal nedich

Okkerdeis krige in ferslach fan in meartalich eksperiment mei 'translanguaging' op in stik of fiif trijetalige skoallen de titel *Talen door elkaar op basisscholen* mei. Revolúsjonêr as men betinkt dat sûnt 1803 wetlik mar ien taal (it 'Nederlands') foarskreaun waard en de opfetting libbe dat ûnderwiis yn it Frysk de ûntwikkeling fan de bern in protte skea bringe soe. Is soks no net langer it gefal mei de nije oanpak fan 'translanguaging'? It kin gjin kwea om efkes guon saken op in rjochje te setten.

Oant yn de twadde helte fan de twintichste iuw wie in lanlik ûnderwiisbelied (wittenskiplik?) rjochte op it oanlearen fan de steatstaal (dêr kamen jo neffens 'De Haach' it fierst mei). Underwiis yn de thústaal (Frysk bygelyks) soe in optimale ûntwikkeling fan de bern allinne mar fersteure. Taalefterstân soe op 'e loer lizze.

As letter nij en better ûndersyk – yn en bûten Nederlân – oantoant dat krekt it ûnderwiis yn de memmetaal de bêste basis is om (mear) talen te learen, feroaret it tinken en krige it Frysk neist it Hollânsk yn it ûnderwiis ek in beheinde status. As betingst moasten de talen skerp faninoar skieden wurde nei persoan (heit/juf praat taal A en mem/de oare learkrêft praat konsekwint B) of nei tiid (de iene dei alles yn it Frysk en de oare dei is it Hollânsk de fierstaal). Dat kin ek mei de fierstaal by fakken bûten it fak 'Taal': jou bygelyks ierdrykskunde yn it Hollânsk en gymnastyk yn it Frysk.

Hoewol't dy oanpak al in stap foarút wie, hie soks ek beswieren, benammen by de wat âldere bern. Kearnbegripen by in fak as ierdrykskunde komme sadwaande net yn de eigen taal oan de oarder en it ferskynsel fan taalbesmetting (Hollânske ynslûpsels yn it Frysk, bygelyks greide wurdt weiland) wurdt earder fersterke as tsjinging. Boppedat kieze de skoallen fakentiids dy fakken foar it Frysk, dêr't net by lêzen en skreaun hoecht te wurden. Lekker maklik as de skoalle

net fan doel is de bern it lêzen en skriuwen yn it Frysk by te bringen, nettsjinsteande de ferplichte kearndoelen foar dy ûnderdielen.

Neffens de teory fan it skieden oanbod soe *transfer* (de oerdracht fan taalkennis nei de oare taal) by de bern wol fansels gean. Mar dat is gauris te maklik tocht. Neist skieden taallearsituasjes moatte der ek ferlykjende taallearsituasjes organisearre wurde, *translanguaging* dus. Sa kin nei in les yn it Frysk yn in folgjende les de ferwurking of werhelling fan itselde ûnderwerp yn ien fan de oare talen (Ingelsk, Hollânsk) oan bod komme. De bern wurde sa oarmoeidige om it Frysk, Ingelsk of Hollânsk bewust en goed te brûken. Net allinnich de oerienkomsten tusken de talen, mar ek de typyske taalferskillen kinne sadwaande harren gerak krije en de bern leare sa meartalich te wurden op alle taalfjilden yn steef fan in inkeld fakgebiet.

Betsjut translanguaging (ferlykjend taalûnderwiis) no it loslitten fan systematysk ûnderwiis? Nee, dat kin de bedoeling net wêze. Hiel bewust moat de learkrêft skieden en ferlykjende taallearsituasjes planne. Dêrta hat er yntegraal trijetalich lesmateriaal nedich. De bern moatte de kearnbegripen, teksten, ferwurkingsopdrachten yn alle trije talen (ek digitaal) ta harren foldwaan ha. It is net oan de yndividuele learkrêft om dat foarinoar te krijen.

Spitiich dat der op dit stuit noch net echt wurke wurdt oan in dûbeld yntegrale oanpak: it lesmateriaal beskikber yn trije talen en it ûnderwiisprogramma basearre op translanguaging. Mei de op 9 desimber yn it Planetarium te Frjentsjer oanbeanne meartalige lessensgearje *Waar en wyn, sterren en planeten* ha Syb Muizelaar en Ytsen Kooistra lykwols in beskieden bydrage levere. Neffens ús is in yntegrale oanpak in betingst foar suksesfol trijetalich ûnderwiis en de kwaliteit fan it Frysk.

TOM DYKSTRA
Foarsitter Feriening Frysk Underwiis, Itens.

Trije flaggen by de trijetalige basisskoalle De Opdracht yn Oerterp.

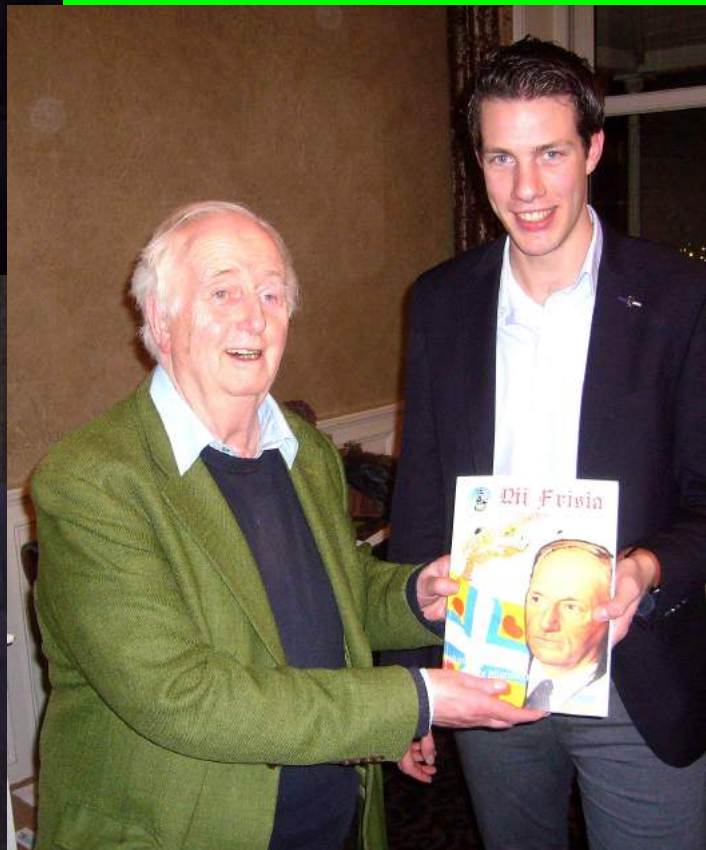
FOTO JILMER POSTMA

Jiergearkomste

fan 2 desimber 2016, Grand Café Paul Kruger, It Hearrenfean

Lofts-boppe: Bertus Postma krige, as âldste lid, nûmer 1. *Dan mei de klok mei:* Gjalt Zondergeld, Kerst Huisman en Ed Knotter krije harren nûmere eksimplaar fan it jubileumnûmer. *Midden-lofts:* Bertus Postma, Gjalt Zondergeld, Eric Hoekstra en Kerst Huisman posearje nei it krijen fan *Die floggende Klassenruum*, in Sealterfryske oersetting fan in roman fan Erich Kästner, as betankje foar harren bydragen oan it jubileumnûmer.

Dei fan de Fryske ienheid

De *Jongfryske Mienskip* en *Die Friesen* op Boarkum (29 oktober 2016) om grinzen te sljochtsjen. In seegrins tusken Nederlân en Dútslân achtsje se oerstallich en bespotlik. Sa'n 35 Friezen út Westerlauwersk Fryslân en East-Fryslân droegen mei in ludike aksje de seriëuze yntinsje ta gearwurking tusken alle Fryslannen út.

Boppe (f. l. nei rj.): 1. Wolter Jetten mei de Noardseeflagge. 2. Grinspeal yn de dunen fan Boarkum. *Midden (f. l. n. rj.):* 3. It pompeblêd mei: 'Wolkom yn Fryslân'. 4. It plakplaatsje foar de *Fryske dei/Freeske Dag 2016*. *Under:* 5. It pompeblêd wurdt oan de grinspeal fêstmakke.